

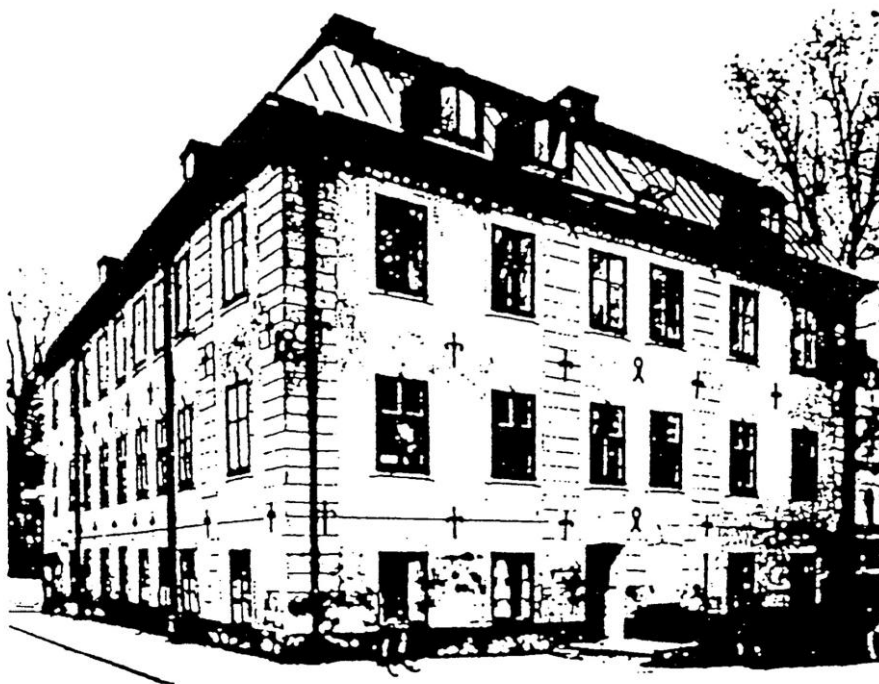
Skiljemäns uppdragsöverskridande och handläggningsfel

En analys med utgångspunkt i klandrade
skiljedomar under perioden 1999–2009

Examensarbete i processrätt, 30 högskolepoäng

Författare: Niklas Elofsson
Handledare: Docent Elisabeth Lehrberg

VT 2010

JURIDISKA FAKULTETEN – INSTITUTIONEN
UPPSALA UNIVERSITET

Riddartorget 5/Trädgårdsgatan 1, Uppsala. Postadress: Box 512, 751 20 Uppsala, Tel 018-4710000

Sammanfattning

Att parter väljer skiljeförfarande framför process i domstol kan inte sällan förklaras av att de vill att tvisten ska lösas utan onödig fördröjning, av skiljemän de själva utsett och helst utan att det kommer till allmänhetens kännedom. För att dessa fördelar ska uppnås och skiljeförfarandet ska vara en attraktiv tvistelösningsmetod är det av stor vikt att skiljedomar inte upphävs av domstol i andra fall än då rättssäkerhetsintressen allvarligt har åsidosatts. Det som i praktiken avgör i vilken utsträckning skiljedomar är slutliga är utformningen och tillämpningen av ogiltighets- och klanderreglerna i 33–34 §§ LSF.

Uppsatsens syfte är att undersöka och analysera rättstillämpningen av ogiltighets- och klanderreglerna i allmänhet samt klandergrunderna uppdragsöverskridande och handläggningsfel i synnerhet. Samtliga ogiltighets- och klandermål under perioden 1999–2009 har därför undersökts, varefter rättspraxis rörande uppdragsöverskridande och handläggningsfel har analyserats särskilt. Överlag synes klanderinstitutet fungera väl genom att utgöra en säkerhetsventil när allvarliga fel har begåtts, utan att för den skull partsautonomin och principen om skiljedomars slutgiltighet åsidosatts. Med utgångspunkt i undersökningens resultat finns det emellertid skäl att förorda vissa förändringar, bland annat att Svea hovrätt utses till exklusivt forum för klandermål på motsvarande sätt som idag gäller vid verkställighet av utländska skiljedomar.

Närmare studier av de, enligt undersökningen, klart mest åberopade klandergrunderna – uppdragsöverskridande och handläggningsfel – tyder på att domstolarna inte tvekar att bifalla klandertalan om skiljemännen gått utanför ramarna för prövningen eller inte följt parternas instruktioner. Vid andra typer av fel krävs det däremot att det är fråga om betydande processuella fel för att en skiljedom ska upphävas. Till skillnad från vad som gäller vid handläggningsfel följer inget uttryckligt krav av lagtexten att ett uppdragsöverskridande ska ha inverkat på utgången för att det ska kunna ligga till grund för upphävande. Med stöd av praxis och doktrin anförs det emellertid i uppsatsen att det sannolikt implicit uppställs ett sådant krav. Det implicita inverkanerekvisitet synes dock vara svagare än det lagstadgade och definieras negativt genom att en skiljedom inte ska upphävas om det är uteslutet att uppdragsöverskridandet har inverkat på utgången.

Förord

Det ska erkännas att det finns något fascinerande med skiljeförfaranden. Lagen som reglerar förfarandet innehåller nästan exakt lika många paragrafer som rättegångsbalken har kapitel. Frågar du gemene man på stan som inte är juridiskt utbildad är det långt ifrån säkert att de ens hört talas om skiljeförfaranden, än mindre sannolikt att de vet vad det innebär. På juristutbildningens grundnivå avhandlas ämnet närmast i förbifarten. Trots detta är det inte i allmän domstol utan i skiljeförfaranden som näringslivets största tvister avgörs. Intresset för skiljemannarätt och idén till denna uppsats har successivt växt fram från när jag, för nästan två år sedan, för första gången fick möjligheten att arbeta på ombudssidan i ett skiljeförfarande. Självfallet skulle en mängd olika perspektiv och frågeställningar kunna bli föremål för en uppsats i skiljemannarätt, men med tanke på hur betydelsefulla ogiltighets- och klanderreglerna är förvånar det mig att inte mer har skrivits om uppdragsöverskridande och handläggningsfel på senare tid. Förhoppningen är att denna uppsats i någon mån bidrar till att belysa ämnet ytterligare.

För läsaren inleder dessa ord en uppsats i skiljemannarätt – för mig avslutar de fem år vid mitt alma mater och utomlands. Jag vill därför rikta ett stort tack till alla er som har gjort min studietid oförglömlig – ni vet vilka ni är! För värdefulla synpunkter på uppsatsen vill jag framföra ett djupt tack till skiljemannen och advokaten Claes Lundblad, jur. kand. Erik Ficks och min handledare docenten Elisabeth Lehrberg. Vidare förtjänar Roschier Advokatbyrå ett särskilt tack för att generöst ha tillhandahållit mycket goda förutsättningar för uppsatsskrivandet. Sist men inte minst går mitt hjärtligaste tack till Kristian Hermanrud, Jonas Ljungberg och Anna Berntorp som alltid funnits till hands och på olika sätt betytt mycket under dessa år. Dixi.

Uppsala i maj 2010

Niklas Elofsson

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Förord.....	4
Innehållsförteckning.....	5
Förkortningar	8
1 Inledning.....	9
1.1 Bakgrund.....	9
1.2 Syfte och avgränsningar.....	10
1.3 Metod och material	11
1.4 Disposition	13
2 Skiljeförfarande som tvistelösningsform.....	14
2.1 Allmänt	14
2.1.1 Ett alternativ till allmän domstol	14
2.1.2 Viktiga särdrag jämfört med domstolsförfarande.....	15
2.1.3 Olika typer av skiljeförfaranden	19
2.1.4 Stockholm som internationellt centrum för skiljeförfarande.....	20
2.2 Lagar och styrande regelverk.....	21
2.2.1 Lag om skiljeförfarande (LSF)	21
2.2.2 Modellag och skiljedomsreglementen.....	22
2.3 Skiljeförfarandets för- och nackdelar för parterna.....	23
2.3.1 Fördelar.....	23
2.3.2 Nackdelar.....	25
3 Ogiltighet och klander av skiljedom	27
3.1 Behovet av en säkerhetsventil.....	27
3.2 Gränsdragningen mellan formella och materiella fel.....	28
3.3 Ogiltighets- och klanderprocessen	29
3.4 Ogiltighet	30
3.4.1 Allmänt	30
3.4.2 Ogiltighetsgrunder	31
3.5 Klander.....	32

3.5.1	Allmänt	32
3.5.2	Klandergrunder	33
4	Undersökning av klanderdomar åren 1999–2009	37
4.1	Inledning och urval	37
4.2	Undersökningens resultat	38
4.2.1	Domstolsfördelning och överklagande till Högsta domstolen	38
4.2.2	Andel mål där talan är uppenbart ogrundad	39
4.2.3	Andel framgångsrika mål	39
4.2.4	Fördelning utifrån ogiltighets- och klandergrunder	40
4.3	Slutsatser av undersökningsresultatet	41
4.3.1	Svea hovrätt som huvudsaklig praxisbildare	41
4.3.2	Stor del uppenbart ogrundade mål	43
4.3.3	Framgångsrik klandertalan kan inte anses sällsynt	46
4.3.4	Huvudsakligen uppdragsöverskridande och handläggningsfel	48
5	Uppdragsöverskridande och handläggningsfel	52
5.1	Allmänt	52
5.1.1	Karaktäristiska drag	52
5.1.2	Gränsdragningen uppdragsöverskridande – handläggningsfel	52
5.2	Uppdragsöverskridande – tendenser i senare praxis	54
5.2.1	Ett urval av avgöranden sedan ikraftträdandet av LSF	54
5.2.2	Åberopande av rättsfakta och principen ”jura novit curia”	55
5.2.3	Fastställande av skiljemännens uppdrag	58
5.3	Handläggningsfel – tendenser i senare praxis	60
5.4	Slutsatser	65
6	Inverkanderekvisitet	67
6.1	Allmänt	67
6.2	Explicit krav vid prövning av handläggningsfel	68
6.3	Implicit krav vid prövning av uppdragsöverskridande	69
6.3.1	Synpunkter i doktrin	69
6.3.2	Förekomst i rättspraxis	71
6.4	Slutsatser	74
7	Sammanfattande slutsatser	76

Källförteckning	78
Offentligt tryck	78
Litteratur	78
Internetkällor	81
Övriga källor.....	81
Rättspraxis	81
Bilaga 1: Sammanställning över undersökta klanderdomar.....	83

Förkortningar

AAA	American Arbitration Association
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
CIETAC	International Economic Trade Arbitration Commission
Ds	Departementsserien
HD	Högsta domstolen
ICAC	International Commercial Arbitration Court at the Chamber of Commerce and Industry of the Russian Federation
ICC	International Court of Arbitration of the International Chamber of Commerce
JO	Riksdagens ombudsmän (Justitieombudsmännen)
JT	Juridisk Tidsskrift
LCIA	London Court of International Arbitration
LSF	Lag (1999:116) om skiljeförfarande
NJA	Nytt juridiskt arkiv, del 1
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, del 2
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
SCC	Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut (The Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce)
SekrL	SekreSSLagen (1980:100)
SkmL	Lag (1929:145) om skiljemän
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
UB	Utsökningsbalk (1981:774)
UNCITRAL	United Nations Commission on International Trade Law
WIPO	World Intellectual Property Organization

1 Inledning

1.1 Bakgrund

”Skiljesmän väljas för att göra rätt parterna emellan; men rättvisan hemtas från lagen och ej från godtycket.” Förslag till Allmän Civillag 1826.¹

I århundraden har parter vänt sig till skiljemän för att snabbt och flexibelt få sina tvister lösta – utan allmänhetens och domstolarnas inblandning – av skiljemän de själva valt. För att kunna ta del av skiljeförfarandets fördelar och undvika långdragna domstolsprocesser har parterna av sagt sig möjligheten att kunna överklaga materiellt felaktiga domar. I en idealsituation är detta inget problem. Efter att hela skiljeförfarandet förlöpt på ett korrekt och rättvist sätt känner sig även den tappande parten tillfreds med övertygelsen om att skiljemännen har kommit till ett riktigt avgörande. Den tappande parten fullgör de förpliktelser som fastslås i domen, varpå parterna sedan kan lägga tvisten bakom sig.

Tyvär är verkligheten inte sällan en annan. Det kan hända att skiljemännen begår ett misstag under handläggningen, ena parten tycker sig inte ha fått komma till tals ordentligt, skiljemännen prövar en fråga som inte uttryckligen omfattas av uppdraget eller så visar det sig efteråt att delar av bevisningen var förfalskad. Å ena sidan vore det oförenligt med samhällets grundläggande rättssäkerhetsprinciper om en skiljedom inte kunde angripas ens då allvarliga processuella fel hade begåtts, i synnerhet när rättsväsendet medverkar till exekution av domen. Å andra sidan är det viktigt att partsautonomin och det snabba eninstansförfarandet som skiljeförfarandet syftar till inte urholkas genom vidsträckta överprövningsmöjligheter av skiljedomar i allmän domstol. Det är mot bakgrund av denna intressekonflikt som lagstiftaren har utformat ogiltighets- och klanderreglerna i 33–34 §§ LSF.

¹ Återgivet av Hassler & Cars s. 11.

Till skillnad från många andra bestämmelser i LSF är ogiltighets- och klanderreglerna indispositiva, vilket innebär att de uttömmande stadgar på vilka grunder en skiljedom kan upphävas. Om man beaktar att skiljeförfarande är en mycket vanligt förekommande tvistelösningsform i Sverige för både inhemska och utländska parter,² blir det tydligt att dessa regler är av stor praktisk betydelse. I stort sett varje gång en tappande part har tagit del av en skiljedom lär han³ överväga om det finns skäl att angripa domen och hur stora möjligheterna till framgång är. Hur ogiltighets- och klanderreglerna är utformade samt inte minst hur de tillämpas av domstolarna är därför mycket betydelsefullt för i vilken utsträckning meddelade skiljedomar är slutgiltiga.

Det har skrivits en del om tillämpningen av ogiltighets- och klanderreglerna i äldre litteratur samt i samband med ikraftträdandet av nya LSF under slutet av 1990-talet,⁴ men därefter synes frågan inte ha fått någon större uppmärksamhet. När ett drygt decennium nu har passerat sedan LSF trädde i kraft, och intresset för skiljeförfaranden har ökat ytterligare,⁵ är det motiverat att närmare studera hur reglerna har kommit att tillämpas sedan dess. Förutom att analysera reglernas tillämpning och utformning är det särskilt intressant att fördjupa studien av två av klandergrunderna, nämligen uppdragsöverskridande och handläggningsfel. Dessa två klandergrunder har nämligen det vidaste och minst förutsebara tillämpningsområdet samt har visat sig vara de mest åberopade i praktiken.

1.2 Syfte och avgränsningar

Uppsatsens övergripande syfte är att undersöka och analysera rättstillämpningen av ogiltighets- och klanderreglerna (33–34 §§ LSF) i allmänhet samt klandergrunderna uppdragsöverskridande och handläggningsfel (34 § andra respektive sjätte punkten LSF) i synnerhet.

² Inte minst i större kommersiella tvister. Se avsnitt 2.1.4.

³ I enlighet med rekommendationerna i Ds 2009:38 (Myndigheternas skrivregler) s. 27 kommer ”han” och ändelsen -e att avse både män och kvinnor i denna uppsats om inte annat framgår av sammanhanget.

⁴ Se exempelvis Bolding för äldre praxis, Heuman för tiden omkring ikraftträdandet av LSF samt Skog för statistik beträffande klanderfall.

⁵ Som berörs under avsnitt 2.1.4 finns ingen heltäckande statistik över samtliga skiljeförfaranden, men SCC Statistical Report 2009 ger en indikation på utvecklingen.

Uppsatsen tar sikte på svensk rätt och rättsfallsundersökningen är baserad på svensk rättspraxis under tidsperioden 1999–2009. Eftersom skiljeförfarande ofta används vid internationella tvister samt skiljemannarätten och dess rättskällor har en tydlig internationell karaktär finns det emellertid anledning att inte uteslutande anlägga ett svenskt perspektiv. Utländska källor liksom ett internationellt perspektiv kommer därför att användas som ett komplement, men det bör noteras att det inte är fråga om någon djupare behandling av utländsk rätt eller någon komparativ studie.

Vidare bör det nämnas att denna framställning likt LSF primärt tar sikte på skiljeförfaranden som grundar sig på ett avtalsförhållande mellan parterna, s.k. konventionella skiljeförfaranden. Skiljeförfaranden som följer av stadganden i lag, s.k. legala skiljeförfaranden, kommer i princip inte att beröras närmare även om LSF i vissa fall kan vara tillämplig genom hänvisning från berörd författning.⁶

1.3 Metod och material

För att uppnå uppsatsens syfte har två övergripande metoder valts. I huvudsak bygger framställningen på traditionell juridisk metod, vilket innebär att juridiska frågeställningar identifieras och analyseras med hjälp av juridiska källor såsom lagstiftning, praxis, förarbeten och doktrin. Den traditionella juridiska analysen är lämplig för att fastställa gällande rätt (*de lege lata*) samt för att komma med utvärderande synpunkter på gällande ordning (*de lege ferenda*), vilket görs löpande i framställningen där det är motiverat.

Denna metod ger dock inte svar på viktiga frågor som i vilken utsträckning skiljedomar klandras, på vilka grunder det sker och hur stor andel som vinner bifall. Därför kompletteras den juridiska analysen av en empirisk undersökning av klander mål i kapitel 4. Hur den empiriska undersökningen har genomförts och hur urvalet av mål har gjorts redovisas i avsnitt 4.1 och Bilaga 1. Resultatet av den empiriska undersökningen presenteras och analyseras huvudsakligen i kapitel 4, men används även i övriga kapitel. Eftersom majoriteten av avgörandena är opublicerade har de inhämtats genom direktkontakt med respektive domstols arkiv och registrator. För att minimera risken att något

⁶ Prop. 1998/99:35 s. 34.

klandersmål felaktigt sorteras bort av domstolen begärdes samtliga mål rörande skiljedom ut. Jag gick sedan manuellt igenom alla avgöranden för att sortera bort de som föll utanför undersökningens urval enligt vad som närmare beskrivs i avsnitt 4.1.

Eftersom uppsatsens syfte utgår ifrån två lagparagrafer i LSF och hur dessa har tillämpats, utgör författningstexten en självklar del av materialet i arbetet. För att utröna ändamålet bakom lagtexten och hur lagstiftaren avsett att den ska tillämpas har förarbeten till nuvarande och äldre lagstiftning använts.

Rättspraxis fyller onekligen en central funktion i uppsatsen eftersom det är utifrån denna som analysen av reglernas tillämpning görs. Som kommer att beröras längre fram skiljer sig denna del av skiljemannarätten ifrån många andra rättsområden när det gäller praxisbildning. Enligt nuvarande ordning är hovrätterna i princip den enda instansen som prövar klandersmål, vilket gör att det väldigt sällan går att vända sig till Högsta domstolens vägledande avgöranden så som annars ofta är brukligt. De publicerade domarna från Högsta domstolen och hovrätterna som rör uppkomna frågor används givetvis i första hand, men därutöver har även opublicerade hovrättsavgöranden använts. Å ena sidan illustrerar även dessa domar hur domstolarna tillämpar reglerna, å andra sidan har opublicerade avgöranden normalt sett inte samma spridning och brukar inte tillmätas lika högt rättskällevärde som publicerade avgöranden. I sammanhanget är det viktigt att notera att det tidsmässiga urvalet av domar i den empiriska undersökningen inte har begränsat användandet av äldre rättspraxis i den juridiska analysen.

Den juridiska litteraturen på området har använts i stor utsträckning, dels för att få vägledning i hur rättspraxis och lagtext bör tolkas, dels för att finna möjliga lösningar på problem där rättsläget får betraktas som oklart. Målsättningen har varit att täcka in samtliga svenska aktuella etablerade verk på området samt att komplettera dessa med ytterligare svensk och utländsk litteratur i viktiga frågor samt frågor som annars inte behandlats tillräckligt ingående.

1.4 Disposition

Detta inledande kapitel följs av kapitel 2 som behandlar skiljeförfarande som tvistelösningsform. Förutom att introducera ämnet för läsaren och sätta uppsatsens frågeställning i ett större sammanhang, syftar kapitlet även till att lägga en grund för den fortsatta analysen genom att lyfta fram skiljeförfarandets syften och viktiga särdrag. I kapitel 3 behandlas skiljemannarättens ogiltighets- och klanderregler samt bakomliggande syften. Kapitlet avhandlar även vad som skiljer de olika ogiltighets- och klandergrunderna åt samt gränsdragningen mellan olika typer av fel. Därefter följer undersökningen av klandermål i kapitel 4 som inleds med en redogörelse för urvalet av undersökta domar. I samma kapitel presenteras sedan undersökningens resultat, varefter detta analyseras i syfte att dra slutsatser avseende hur ogiltighets- och klanderinstitutet används i svensk skiljemannarätt.

Framställningen övergår i kapitel 5 till att fokusera på de klandergrunder som enligt undersökningen visade sig vara mest förekommande, nämligen uppdragsöverskridande och handläggningsfel. Kapitlet är uppbyggt kring ett antal frågor rörande dessa klandergrunder som har varit föremål för prövning i det senaste decenniets rättspraxis. Genom att presentera och analysera senare rättspraxis är syftet att komplettera den kvantitativa undersökningens slutsatser och försöka identifiera eventuella mönster i domstolarnas prövning av uppdragsöverskridande och handläggningsfel. I kapitel 6 behandlas slutligen en särskild aspekt av uppdragsöverskridande och handläggningsfel, nämligen inverkanderekvisitet. Uttalanden i förarbeten och doktrin ställs mot rättspraxis för att försöka bringa viss klarhet i vilka fall ett fel måste ha inverkat på utgången för att en skiljedom ska kunna upphävas. Uppsatsen avslutas med kapitel 7 som sammanfattar de slutsatser som har presenterats i framställningen.

2 Skiljeförfarande som tvistelösningsform

2.1 Allmänt

2.1.1 Ett alternativ till allmän domstol

Att parterna kommer överens om att låta utomstående betrodda män avgöra en uppkommen tvist är långt ifrån något nytt. Redan i Visby stadslag från 1300-talet återfinns ett stadgande av motsvarande innebörd som dagens skiljeförfarande.⁷ Innan allmänna domstolar överhuvudtaget var etablerade växte således skiljeförfarandet fram som tvistelösningsform och behovet av denna typ av verksamhet ökade markant i samband med 1600-talets kommersiella uppsving. Det var emellertid inte fråga om att lösa vilken typ av tvister som helst, utan endast sådana frågor där förlikning om saken kunde äga rum och framför allt tvister som rörde organisationer eller företag.⁸ Så har det förblivit. För även om skiljeförfarande i sig inte är förbjudet mellan fysiska personer är det huvudsakligen som näringslivets tvistelösningsform som skiljeförfarande har blivit väletablerat.

Avtalsfrihet är inte bara en självklar del av de flesta moderna stater, utan även ett kännetecken för en fungerande marknadsekonomi.⁹ Skiljeförfarande vilar på denna utgångspunkt. På samma sätt som att staten uppmuntrar enskilda att reglera sina mellanhavanden genom avtal, är det logiskt att de även tillåts att komma överens om hur de vill att deras tvister ska lösas. Det allmänna har inget självständigt intresse av att alla tvister avgörs i allmän domstol och motsätter sig därför inte att parter ingår skiljeavtal i frågor som de kan träffa förlikning om.¹⁰ Den välkända principen att avtal ska hållas gäller följaktligen även skiljeavtal, men med vissa begränsningar som kommer att beröras längre fram.

⁷ Prop. 1998/99:35 s. 33.

⁸ Hassler & Cars s. 11–17.

⁹ Olsson & Kvarn s. 18.

¹⁰ Prop. 1998/99:35 s. 34 f.

För rättsväsendets del finns det både för- och nackdelar med att tvister prövas utanför de allmänna domstolarna. Att parterna kan lösa uppkomna tvister med hjälp av skiljeförfarande eller andra former av alternativa tvistelösningsmetoder reducerar å ena sidan arbetsbelastningen och kostnaderna i de allmänna domstolarna. Å andra sidan försvagas domstolarnas kompetens i denna typ av mål och prejudikatbildningen på det förmögensrättsliga området hämmas när en betydande del av de större tvistemålen prövas av skiljemän istället för i domstol.¹¹

Medan civilprocessrätten i allt väsentligt har bibehållit sina nationella särdrag såvitt gäller olika jurisdiktioner, kännetecknas skiljemannarätten av en stark internationisering under 1900-talet. Genèvekonventionen¹², New York-konventionen¹³, UNCITRAL:s modellag och de stora skiljedomsinstitutens regelverk har bidragit till en internationell harmonisering av såväl förfaranderegler som regler om verkställighet av skiljedomar.¹⁴ Även om de flesta länder har egna lagar som reglerar skiljeförfaranden är den nationella lagstiftningen i regel utformad utifrån samma modellag och konventioner.

I framför allt USA, men även flera andra common law-länder, utgör skiljeförfarande bara en av flera vanligt förekommande alternativ till domstolsprocesser. Till skillnad från exempelvis medling, *Mini Trial* och *Summary Jury Trial* är det dock i princip endast skiljeförfarande som på allvar är en etablerad alternativ tvistelösningsform för vanliga förmögensrättsliga tvister i Sverige och större delen av Europa.¹⁵ Enligt praktiker på området har emellertid intresset för även denna typ av tvistelösningsformer ökat något under de senaste åren.¹⁶

2.1.2 Viktiga särdrag jämfört med domstolsförfarande

Liksom de flesta främmande rättsordningar tillhandahåller den svenska rättsordningen två huvudsakliga former av tvistelösning som mynnar ut i ett verkställbart avgörande:

¹¹ SOU 1995:65 s. 11.

¹² 1927 års Genèvekonvention om verkställighet av utländska skiljedomar.

¹³ 1958 års New York-konvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar.

¹⁴ Olsson & Kvarn s. 20 ff. Se även avsnitt 2.2.2 nedan.

¹⁵ Lindell s. 9–15 och s. 140.

¹⁶ Oldenstam m.fl. s. 11.

rättegång i domstol och skiljeförfarande.¹⁷ Båda tillvägagångssätten syftar följaktligen till att lösa parternas tvist, men i övrigt är snarare alternativens särdrag mer framträdande än likheterna och vilken tvistelösningsmetod som är att föredra varierar därför mellan olika situationer. Det finns åtskilliga aspekter som skiljer dessa tvistelösningsformer ifrån varandra, men några av de viktigaste kommer här att behandlas eftersom de ligger till grund för den fortsatta framställningen.

För att ett skiljeförfarande ska kunna äga rum krävs det i de flesta fall någon form av skiljeavtal mellan parterna och det är även detta avtalsförhållande som utgör grunden för skiljemännens uppdrag och behörighet.¹⁸ I regel har parterna i ett vanligt förmögenhetsrättsligt avtal infogat en skiljedoms klausul som stadgar att en eventuell framtida tvist med anledning av avtalet ska avgöras genom skiljeförfarande. Det finns dock inget krav på att parterna ska ha slutit ett skiljeavtal på förhand utan det är även möjligt att träffa ett separat skiljeavtal när en tvist har uppkommit.¹⁹ Till skillnad från vad som är fallet i en vanlig domstolsprocess är det således inte tillräckligt att ena parten ensidigt vill slita en tvist genom skiljeförfarande, såvida något skiljeavtal inte finns sedan tidigare. Undantaget är de relativt få fall där det finns särskilt författningsstöd för legalt skiljeförfarande. Rättslig grund finns då utan att parterna har slutit något skiljeavtal, vilket exempelvis är fallet med tvister avseende inlösen av minoritetsaktier enligt 22 kap. aktiebolagslagen.

Ett skiljeavtal ger inte bara parterna rätt att påkalla ett skiljeförfarande utan utgör enligt 4 § första stycket LSF även ett dispositivt rättegångshinder för en domstolsprocess. Om svaranden gör invändning om rättegångshinder måste domstolen således avvisa käromålet, men det förutsätter enligt 4–5 §§ LSF och 34 kap. RB att invändningen har gjorts första gången svaranden för talan i saken och att det sker innan en begäran om skiljedom har bestritts i sak.²⁰ För att minimera risken att en part obstruerar förfarandet får skiljeförfarandet fortgå och dom även avkunnas oberoende av om det pågår en rätte-

¹⁷ SOU 1995:65 s. 44.

¹⁸ Schöldström s. 131 ff.

¹⁹ SOU 1995:65 s. 46.

²⁰ Rättegång II s. 14.

gångshindersprövning vid en domstol. Först när det finns ett rättskraftigt avgörande gällande frågan om rättegångshinder inverkar det på skiljenämndens prövning.²¹

Eftersom det huvudsakligen är skiljeavtalet som avgör skiljemännens behörighet har det ansetts viktigt att behörighetsfrågan kan prövas på ett adekvat sätt utan att prövningen kan användas för att obstruera förfarandet. Det vore nämligen inte önskvärt om en part, enbart genom att hävda att det inte finns något giltigt avtal mellan parterna, kunde frånta skiljemännen deras möjlighet att pröva såväl sin behörighet som tvisten i dess helhet. I LSF har det därför införts regler om särskiljbarhet och behörighetskompetens.²² Enligt 2 § LSF får skiljemännen pröva sin egen behörighet, men det hindrar inte att en part har möjlighet att vända sig till domstol för att få samma fråga prövad. Behörighetskompetensen kompletteras av 3 § som stadgar att skiljeavtalet ska ses som ett separat avtal vid en prövning av skiljemännens behörighet, vilket gör att skiljemännen kan pröva sin egen behörighet oaktat om parterna är oeniga huruvida huvudavtalet som sådant är giltigt.

Ett av de mest karaktäristiska särdragen för skiljeförfarande jämfört med processer i allmän domstol är att det är fråga om ett eninstansförfarande. Parter som träffar skiljeavtal förutsätts därigenom avstå från att få domen överprövad på materiell grund. Att parterna har avstått överprövningsmöjligheten för att tvisten ska kunna nå ett snabbt och slutligt avgörande är emellertid inte detsamma som att det är önskvärt att skiljedomar med grova förfarandefel inte skulle vara möjliga att angripa.²³ Mot denna bakgrund är huvudregeln att skiljedomar inte kan överklagas, oavsett om skiljemännens avgörande av tvistefrågan juridiskt sett är helt fel. Däremot kan skiljedomar upphävas enligt 33–34 §§ LSF om de är behäftade med grova processuella fel eller avser frågor som inte får avgöras genom skiljedom.

Att skiljeförfarande är ett eninstansförfarande är emellertid inte självskrivet i samtliga rättsordningar. Att skiljedomar leder till begränsad prejudikatbildning har ansetts utgöra ett mer allvarligt problem i common law-länder där rättssystemet snarare vilar på rätts-

²¹ Heuman s. 186 f.

²² Prop. 1998/99:35 s. 75.

²³ SOU 1994:81 s. 169.

praxis än lagstiftning. Därför har exempelvis England valt att även tillåta att rättsfrågor i skiljedomar kan överklagas till allmän domstol, såvida parterna inte avtalar bort den rätten.²⁴

I linje med att skiljeförfarandet grundar sig på parternas avtalsförhållande har staten i stor utsträckning överlåtit till dem och skiljemännen att styra över förfarandet. Förutom att parterna själva avgör vilka frågor som ska prövas och hur skiljemän ska utses, kan de exempelvis bestämma att endast vissa processuella regler ska tillämpas och påverka hur lång tid förfarandet ska pågå. Denna höga grad av partsautonomi innebär samtidigt att staten inte tar något direkt ansvar för skiljedomars riktighet eller huruvida det är klokt att ingå ett skiljeavtal.²⁵ Det ligger även i sakens natur att staten inte utövar någon direkt tillsyn över skiljemän, vilket exempelvis JO gör över allmänna domstolar i enlighet med 12 kap. 6 § RF och lag (1986:765) med instruktion för Riksdagens ombudsmän.

Till skillnad från vid domstolsprocesser har parterna således ett stort inflytande över förfarandet och därigenom över hur effektiv och rättssäker prövningen blir. Grundtanken är att skiljeförfarande primärt används i tvister mellan relativt jämställda parter, men om så inte är fallet är risken att en svagare part har svårt att tillvarata sin rätt. Vid ojämna styrkeförhållanden kan domstolar därför komma att lämna skiljeavtalet utan avseende med stöd av 36 § AvtL och när det gäller konsumentförhållanden är skiljeavtal enligt 6 § LSF endast undantagsvis tillåtna.²⁶

När bevisning ska läggas fram i ett skiljeförfarande har inte skiljemän samma möjligheter som en domstol att säkerställa sanningshalten i en utsaga eller förmå vittnen att inställa sig. Enligt 25 § LSF får skiljemän nämligen inte ta upp ed eller sanningsförsäkran och inte heller använda sig av andra tvångsmedel. Gällande ordning har bland annat motiverats av att parterna har stort inflytande över förfarandereglererna samt att det vore för långtgående att ge skiljemän behörighet att besluta om tvångsmedel eftersom de inte behöver vara juridiskt utbildade.²⁷ Vittnens inställelse bygger i grunden på

²⁴ Affärstvister och konfliktlösning s. 54. Notera dock att eninstansförfarande och slutliga skiljedomar är regel enligt vanligt förekommande modellklausuler, t.ex. UNCITRAL 1976 artikel 32 (2).

²⁵ Prop. 1998/99:35 s. 35 och NJA II 1929 s. 5 f.

²⁶ Heuman s. 122 f och s. 21.

²⁷ Prop. 1998/99:35 s. 116 f.

frivillighet och några direkta sanktioner för osanna utsagor finns inte, utan det är istället något skiljemännen får ta i beaktande vid bevisvärderingen. Om det finns ett behov av att använda tvångsmedel finns visserligen en möjlighet genom 26 § LSF, men det förutsätter att tvångsmedelsanvändningen sker genom domstols försorg.

2.1.3 Olika typer av skiljeförfaranden

Det finns i huvudsak två olika typer av skiljeförfaranden som parterna kan välja mellan, dessa brukar benämnas institutionellt förfarande respektive ad hoc-förfarande. Om parterna i skiljeavtalet har valt institutionellt förfarande innebär det att tvisten administreras av ett särskilt organ, normalt benämnt skiljedomsinstitut. Tvisten avgörs som vanligt av en skiljenämnd, men institutet kan utse skiljemän, fatta vissa beslut innan nämnden är konstituerad och under förfarandet stödja nämndens handläggning. De etablerade instituten har vanligen fastställt egna skiljedomsregler som kompletterar LSF, eller motsvarande nationell skiljedomslagstiftning, avseende både dispositiva förfaranderegler och rent administrativa bestämmelser.²⁸ Bland de mest kända skiljedomsinstituten återfinns ICC i Paris, LCIA i London, CIETAC i Beijing, AAA i New York, WIPO i Genève, SCC i Stockholm, ICAC i Moskva samt de schweiziska handelskamrarna.²⁹ Fördelen med institutionellt förfarande är bland annat att man med en enkel hänvisning i skiljeklausulen direkt får tillgång till ett etablerat regelverk samt stöd av en erfaren organisation som arbetar för att driva processen framåt, vilket gör det svårare för part att obstruera ett effektivt förfarande. Vidare är kostnaderna för förfarandet generellt mer förutsebara genom att skiljemännens arvode regleras i skiljedomsreglementet och vanligen beräknas utifrån tvisteföremålets storlek.³⁰

Förfaranden där parterna inte har valt att tvisten ska handläggas av något skiljedomsinstitut benämns vanligen ad hoc-förfaranden och då gäller uteslutande nationell skiljemannalagstiftning, såvida parterna inte har kommit överens om något annat.³¹ Ad hoc-förfaranden kan därför i stor utsträckning anpassas efter behoven i den aktuella tvisten, vilket kan vara värdefullt om parterna har särskilda önskemål eller tvisten i

²⁸ Heuman s. 22 f.

²⁹ Oldenstam m.fl. s. 44 f.

³⁰ Oldenstam m.fl. s. 46.

³¹ Heuman s. 22.

något avseende är speciell.³² Det förutsätter dock att parterna kommer överens, vilket torde vara svårare när en tvist väl har uppstått. Till skillnad från institutionella förfaranden slipper parterna av naturliga skäl betala avgift till något skiljedomsinstitut vid ad hoc-förfaranden.

För tvister avseende begränsade värden har flera skiljedomsinstitut utarbetat regelverk för förenklat skiljeförfarande som normalt innebär att tidsfrister och skriftväxling begränsas samt att tvisten avgörs av en ensam skiljeman istället för tre.³³ Det finns emellertid ingenting som hindrar att även ett ad hoc-förfarande avgörs på motsvarande sätt om parterna så önskar.³⁴

2.1.4 Stockholm som internationellt centrum för skiljeförfarande

Som nämnts tidigare har skiljeförfarandet i Sverige mycket gamla anor och fanns i en snarlik form redan innan domstolarna etablerades i landet. Successivt har Sverige, och framförallt Stockholm, utvecklats till ett internationellt centrum för skiljeförfarande och är idag ett etablerat säte för såväl svenska som utländska tvister. Att Stockholm har fått en så pass stark ställning som skiljedomsäte beror till stor del på skiljedomsinstitutet SCC och att Sverige har gjort sig känt som en av relativt få neutrala moderna stater. SCC etablerades redan 1917, men det var på 1970-talet som Sverige på allvar blev känt som en neutral plats för att lösa internationella tvister, inte sällan mellan österländska och västerländska parter. Ett betydelsefullt exempel på detta var när amerikanska AAA och den sovjetryska handels- och industrikammaren träffade en överenskommelse om en modellklausul för affärstvister mellan företag i dessa länder. Enligt tvisteklausulen skulle nämligen tvister lösas genom skiljeförfarande i Sverige och Stockholms Handelskammare skulle utse ordförande.³⁵ Sedan Stockholm blev etablerat i skiljemannakretsar har det successivt inneburit att en inte obetydlig kompetens och erfarenhet har byggts upp bland både skiljemän och ombud. Genom att skiljeförfaranden ofta äger rum i Stockholm har det medfört att Stockholm inte sällan pekas ut som säte för

³² Oldenstam m.fl. s. 44.

³³ Även om utgångspunkten enligt såväl LSF 13 § som SCC:s skiljedomsregler § 12 är tre skiljemän bör det noteras att så inte är fallet överallt. Exempelvis anges i ICC:s skiljedomsregler artikel 8 att huvudregeln är ensam skiljeman.

³⁴ SOU 1995:65 s. 48 f. och Oldenstam m.fl. s. 48.

³⁵ Nordenson s. 714 f och Ramberg s. 637.

framtida förfaranden när skiljeklausuler upprättas i avtal och standardavtal, vilket medför en fortsatt måltillströmning.³⁶

Det råder ingen tvekan om att skiljeklausuler förekommer frekvent i en mängd olika avtal och standardavtal. Eftersom skiljedomar inte är offentliga och det heller inte finns någon samlad förteckning över alla domar är det av naturliga skäl svårt att med säkerhet säga hur vanligt förekommande skiljeförfarande egentligen är och hur utvecklingen har sett ut. I mitten av 1990-talet genomförde Statistiska centralbyrån en omfattande undersökning som visade att det då årligen förekom omkring 300–400 skiljeförfaranden i landet utöver arvodesprövningar enligt Advokatsamfundets stadgar. Av dessa hanterades ungefär en tredjedel av SCC.³⁷ Någon motsvarande undersökning har inte skett på senare tid, men mycket tyder emellertid på att populariteten för skiljeförfarande som tvistelösningsform har ökat. Exempelvis visar SCC:s senaste statistik att institutet tre år i följd har slagit målrekord och att det 2009 handlades 215 mål, vilket är ungefär en fördubbling på femton år.³⁸ Det är inte orimligt att den svenska utvecklingen på skiljedomsområdet generellt ser liknande ut.

2.2 Lagar och styrande regelverk

2.2.1 Lag om skiljeförfarande (LSF)

Partsautonomi, snabbhet och flexibilitet är ytterst centrala delar i skiljeförfaranden och något som lagstiftaren var mån om att inte undergräva genom att skapa ett detaljerat och formalistiskt regelverk. Samtidigt har det ansetts ligga i såväl näringslivets som det allmännas intresse att skiljeavtal och skiljedomar respekteras samt att förfarandet ligger i linje med rättsordningens grunder. Mot denna bakgrund är LSF utformad som ett koncist och flexibelt regelverk som innehåller dels ett fåtal tvingande regler som är motiverade av bland annat rättssäkerhetsskäl, dels ett antal dispositiva förfaranderegler som parterna kan välja att frångå.³⁹

³⁶ Prop. 1998/99:35 s. 33–40.

³⁷ SOU 1995:65 s. 50 f. Det bör noteras att regeln i Advokatsamfundets stadgar som möjliggör arvodesprövningar i skiljenämnd är upphävd och dessa mål prövas nu enbart av allmän domstol.

³⁸ SCC Statistical Report 2009.

³⁹ Prop. 1998/99:35 s. 41 f. och Madsen s. 27.

Som exempel kan lagstiftningen sägas ge rättsverkan åt skiljeavtal på i huvudsak tre sätt. För det första utgör skiljeavtalet ett processhinder som part kan åberopa i allmän domstol. För det andra är lagstiftningen utformad för att underlätta fullgörelse av skiljeavtalet och minimera risken för obstruktion. Slutligen tillskrivs skiljedomar rättsverkan så att de kan verkställas med hjälp av exekutiv myndighet.⁴⁰

När LSF trädde i kraft 1999 innebar det inte någon dramatisk reform jämfört med föregångaren SkmL från 1929, men den nya lagen var mer anpassad till det faktum att skiljeförfaranden med utländska parter hade blivit betydligt vanligare i Sverige. Lagstiftaren valde därför att LSF skulle vara tillämplig på skiljeförfaranden som äger rum i Sverige, oavsett om de har internationell anknytning eller ej.⁴¹

2.2.2 Modellag och skiljedomsreglementen

För att harmonisera den internationella skiljemannarätten och underlätta gränsöverskridande handelsrelationer skapade Förenta Nationernas handelsrättskommission (UNCITRAL) på 1980-talet en modellag för internationella skiljeförfaranden. Modellagen är ett gediget arbete, med utförliga kommentarer och förarbeten, som syftar till att underlätta harmoniseringen och moderniseringen av nationell lagstiftning på området. Även om det är få länder som har infört modellagen rakt av så har den fått utbredd acceptans och många länder, inklusive Sverige, har utformat sin nationella lagstiftning med beaktande av modellagen.⁴² I anslutning härtill har UNCITRAL även skapat skiljedomsregler som fungerar som ett mellanting mellan ad hoc- och institutionella förfaranden och har den fördelen att de inte anknyter till ett enskilt lands eller instituts regler, vilket ofta uppfattas som mer neutralt för parter från olika länder.⁴³

Det är inte enbart modellagen och den nationella lagstiftningen som har satt en standard för hur skiljeförfaranden ska styras, utan av stor betydelse är även de skiljedomsreglementen som de etablerade skiljedomsinstituten runt om i världen har utarbetat. Dessa reglementen kompletterar den nationella lagstiftningen och modifierar dispositiva lagregler. Som exempel på hur SCC:s skiljedomsregler avviker ifrån LSF kan anges att

⁴⁰ Prop. 1998/99:35 s. 35 och NJA II 1929 s. 5.

⁴¹ SOU 1994:81 s. 11 och prop. 1998/99:35 s. 44 ff.

⁴² Prop. 1998/99:35 s. 38 f. och s. 44 ff. samt UNCITRAL 1985.

⁴³ Oldenstam m.fl. s. 47 och UNCITRAL 1976.

SCC:s styrelse kan utse skiljemän,⁴⁴ att slutlig skiljedom normalt ska meddelas inom sex månader och att det från januari 2010 finns möjlighet till interimistisk skiljeman.⁴⁵ Skiljedomsreglementen blir tillämpliga, vid sidan av indispositiva nationella lagregler, genom att parterna i sitt skiljeavtal anger att en eventuell tvist ska lösas enligt vissa skiljedomsregler.

2.3 Skiljeförfarandets för- och nackdelar för parterna

2.3.1 Fördelar

Som framgått avviker skiljeförfaranden från domstolsprocesser i flera hänseenden och valet av tvistelösningsform har onekligen stor betydelse. Vilket alternativ som är lämpligast att välja beror på tvisteföremålet samt parterna och deras relation. Att välja skiljeförfarande har självfallet både för- och nackdelar för parterna, vilka nu översiktligt kommer att presenteras.

Rätten att välja vilka som ska avgöra tvisten har ansetts utgöra det kanske allra främsta skälet till att välja skiljeförfarande istället för domstolsprocess.⁴⁶ Till skillnad från vid domstolsförfaranden har parterna i skiljeförfaranden möjlighet att välja skiljemän med betydande erfarenhet av kommersiella tvister eller personer med särskilda kunskaper inom exempelvis ekonomi eller teknik. Att parterna känner att tvisten kommer att avgöras av kompetenta skiljemän som de dessutom själva varit med att välja ökar deras förtroende för att processen går rätt till och att tvisten får en riktig utgång.

En annan viktig fördel är flexibilitet och snabbhet. Grundtanken bakom skiljeförfaranden är att prövningen endast ska ske i en instans för att snabbt få ett slutligt avgörande samtidigt som reglerna till stor del ska vara dispositiva för att parterna ska kunna styra över hur de vill att prövningen ska ske. Förutom att en skiljedom inte kan överprövas på materiell grund är det till stor del möjligt för parterna att tillsammans med skiljemännen styra över processens omfattning och tidsplan. Detta avspeglas i att skiljedomar i genomsnitt meddelas 8–10 månader efter att förfarandet har påkallats,

⁴⁴ Oavsett om det är institutionellt förfarande eller ad hoc-förfarande kan part enligt 15 § LSF vända sig till tingsrätt för att få skiljeman utsedd om motparten eller institutet inte utser skiljemän inom viss tid.

⁴⁵ SCC:s skiljedomsregler § 13, § 37 och Bilaga II.

⁴⁶ SOU 1995:65 s. 117.

vilket är snabbare än förstainstansprövningar i allmän domstol.⁴⁷ Om man där därtill beaktar att förlorande part i domstolsprocesser inte sällan överklagar domen i en eller två ytterligare instanser, inser man att det kan ta många år innan ett slutligt domstolsavgörande har uppnåtts. Visserligen är det enligt 49 kap. 2 § RB möjligt för parter i en domstolsprocess att avtala om att tingsrättens dom inte får överklagas, men denna möjlighet utnyttjas sällan.⁴⁸

Vid framför allt internationella tvister är det viktigt att domen erkänns och kan verkställas utomlands. Genom att Sverige och majoriteten av världens stater har tillträtt 1958 års New York-konvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar kan svenska skiljedomar verkställas utomlands i större utsträckning än domar från svenska domstolar. Denna fördel med skiljeförfaranden är alltjämt gällande för större delen av världen, men när det gäller verkställighet i Europa har Sveriges tillträde av Luganokonventionen och ikraftträdandet av Bryssel I-förordningen gjort att skillnaden mellan skiljedomar och domstolars domar inte är lika betydande längre.⁴⁹

Det ligger sällan i företagets intresse att media och allmänheten får kännedom om pågående rättsprocesser eftersom det kan leda till negativ publicitet och att känslig information kommer konkurrenter till del. Om en tvist prövas i allmän domstol medför offentlighetsprincipen att alla inlagor och avgöranden finns tillgängliga för envar, förutom rena företagshemligheter och annat som är sekretessbelagt enligt lag. Skiljenämnder utgör däremot inte domstolar i grundlagens mening, vilket gör att utomstående inte har rätt att ta del av vare sig information om förfarandet eller den slutliga domen. Detta har ansetts vara betydelsefullt för parter som står inför valet av tvistelösningsform.⁵⁰

I många länder är skiljeförfaranden inte bara icke-offentliga, utan även belagda med sekretess, vilket innebär att respektive part har förbundit sig att hemlighålla uppgifter beträffande tvisten. I Sverige har rättsläget länge varit oklart, men de flesta parter och

⁴⁷ Oldenstam m.fl. s. 32 och s. 121 samt SOU 1995:65 s. 154 f.

⁴⁸ Prop. 2004/05:131 s. 213.

⁴⁹ SOU 1995:65 s. 61 och Heuman s. 20.

⁵⁰ Edelstam s. 361 ff. och SOU 1995:65 s. 182.

ombud har utgått ifrån att sekretess råder även i Sverige.⁵¹ Genom Högsta domstolens avgörande NJA 2000 s. 538 slogs det emellertid fast att ”part i ett skiljeförfarande inte kan anses bunden av tystnadsplikt, såvida inte parterna har träffat överenskommelse därom”. I Sverige råder det följaktligen inte någon allmän sekretess i skiljeförfaranden men parterna har likväl goda möjligheter att undvika att allmänhetens ögon riktas mot tvisten. För de flesta parter får detta anses vara en fördel med skiljeförfarande jämfört med allmän domstol.

2.3.2 Nackdelar

Ett argument som emellanåt anförs som en fördel och ibland som en nackdel är kostnadsaspekten. Å ena sidan kan skiljeförfaranden ibland bli mindre kostsamma än domstolsprocesser eftersom de i regel inte prövas i lika många instanser och förfarandet i större utsträckning kan anpassas efter parternas önskemål. Å andra sidan måste parterna bära skiljemännens arvoden och kostnader samt eventuella avgifter till skiljedomsinstitut, vilket är kostnader som saknar motsvarighet i allmän domstol.⁵² Det råder delade meningar om vilken tvistelösningsform som är mest kostsam och beroende på tvistens karaktär synes beräkningarna visa olika svar.⁵³ Vad som dock får anses vara en nackdel med skiljeförfaranden är att även den vinnande parten riskerar att behöva bära skiljemännens kostnader om motparten saknar betalningsförmåga.⁵⁴

Det finns en baksida av att skiljeförfaranden i regel leder till att tvisten når ett snabbt slut, nämligen bristande rättssäkerhet. Eftersom skiljedomar inte kan överklagas på materiella grunder är risken större att dessa är felaktiga än domstolsavgöranden där fel kan korrigeras av högre instans. Med undantag för klanderinstitutet kan felaktiga skiljedomar inte heller angripas med något extraordinärt rättsmedel.⁵⁵ Det saknar betydelse om ett fel beror på bristande kompetens hos skiljemännen, missbedömd domstolspraxis, inkonsekvent felbedömning eller att ett vittne har lämnat en osann utsaga; såvida det inte är fråga om förfarandefel kan domen inte ändras eller upphävas.⁵⁶

⁵¹ Sekretess i skiljeförfaranden s. 149.

⁵² Heuman s. 30.

⁵³ Jfr Oldenstam m.fl. s. 51 f., Ramberg s. 636 f., Bergman och SOU 1995:65 s. 62 ff.

⁵⁴ Madsen s. 20.

⁵⁵ SOU 1995:65 s. 59.

⁵⁶ Heuman s. 40 f.

Vidare saknar skiljemännen enligt 25 § LSF möjlighet att använda processuella tvångsmedel på egen hand. Om det exempelvis finns behov att förmå någon att lämna ut handlingar eller att hålla vittnesförhör under ed krävs det enligt 26 § LSF att part med skiljemännens tillstånd vänder sig till domstol, vilket fördröjer förfarandet och gör det mer omständligt. Om någon part försöker att obstruera förfarandet genom att utebli utan giltigt skäl har skiljemännen till skillnad från domstolarna inte någon möjlighet att meddela treds-kodom, utan de måste fortsätta med handläggningen och den materiella prövningen av tvisten enligt 24 § tredje stycket LSF.⁵⁷

En sista nackdel är att kumulationsmöjligheterna i skiljeförfaranden är begränsade. Om det mellan samma parter har uppstått flera tvister samtidigt, men dessa grundas på olika skiljeavtal, krävs det att parterna är överens för att handläggningen ska kunna ske gemensamt. Motsvarande gäller även vid tvister mellan fler än två parter.⁵⁸ Nackdelen med detta är dels att bevisning kan komma att bedömas olika, dels att det kan bli dyrare och mer tidskrävande att parallellt driva två processer som annars skulle haft flera gemensamma delar. Skiljedomsinstitutet har i sina reglementen skapat vissa kumulationsmöjligheter; exempelvis kan SCC:s styrelse på begäran av part besluta att ett nytt förfarande ska sammanläggas med ett annat som redan pågår, men det förutsätter att det är samma parter och att båda förfarandena äger rum enligt SCC:s skiljedomsregler.⁵⁹

⁵⁷ Prop. 1998/99:35 s. 112.

⁵⁸ Heuman s. 41 och Utomstående rättssubjekt s. 146 ff.

⁵⁹ SCC:s skiljedomsregler § 11.

3 Ogiltighet och klander av skiljedom

3.1 Behovet av en säkerhetsventil

Eninstansprincipen i skiljeförfaranden är en väsentlig förutsättning för att snabbt kunna uppnå ett slutligt och verkställbart avgörande. Samtidigt ligger det i såväl förlorande parts som samhällets och tredje mans intresse att grundläggande rättssäkerhetsprinciper upprätthålls och att det är möjligt att angripa skiljedomar som har tillkommit på ett oacceptabelt sätt. Om det inte var möjligt att upphäva domar med allvarliga formella fel skulle det sannolikt medföra att förtroendet för skiljeförfaranden blev lidande och att parter kände sig tvungna att istället vända sig till allmän domstol för att lösa sina tvister.⁶⁰ En sådan utveckling skulle inte bara medföra att parterna gick miste om de fördelar som finns med skiljeförfaranden, utan även att domstolarnas arbetsbelastning skulle öka och skattebetalarnas kostnader för rättsväsendet likaså.

I den högsta engelska rättsinstansen House of Lords har det beträffande denna avvägning träffande uttalats ”*Finality is a good thing but justice is better*”.⁶¹ Därtill har det hävdats att skiljeförfarandets kvalité påverkas positivt genom att skiljemännen vet att slarv och brister i handledningen kan leda till att en av dem meddelad dom upphävs samt att en noggrann handläggning ofta bidrar till att de materiella frågorna avgörs korrekt.⁶² Det är mot denna bakgrund LSF innehåller ogiltighets- och klanderbestämmelser som på så sätt utgör en säkerhetsventil och ett undantag från eninstansprincipen.⁶³

Att avgöranden endast kan överprövas på formella grunder är ett kännetecken för skiljeförfaranden. Det faktum att skiljeförfarandet är en tvistelösningsform som grundas på ett avtalsförhållande mellan parterna innebär emellertid att det inte finns något som hindrar parterna från att på förhand komma överens om att skiljedomen även får överprövas materiellt. I skiljeavtalet kan parterna exempelvis enas om att domen ska

⁶⁰ Prop. 1998/99:35 s. 139.

⁶¹ Zaiwalla s. 199 med hänvisning till *Ras Bihari v. The King-Emporer* (1933) 50 T.L.B. 1.

⁶² Swedish Arbitration s. 164 ff.

⁶³ SOU 1994:81 s. 169 ff. och prop. 1998/99:35 s. 139.

kunna överklagas till en andra skiljenämnd eller bli föremål för domstolsprövning. Denna typ av avtal är dock mycket ovanliga.⁶⁴ Att tillåta materiell överprövning medför å ena sidan att en av skiljeförfarandets främsta fördelar går förlorade genom att en tvist som prövas i flera instanser inte når ett snabbt slutligt avgörande. Å andra sidan innebär en sådan ordning samtidigt att en av de främsta nackdelarna övervinns i och med att rättssäkerheten ökar. I den internationella doktrinen har det anförts att skiljeavtal som möjliggör materiell överprövning kan vara intressanta för parter som önskar få sin tvist prövad utanför domstol av skiljemän som de själva har utsett, men som känner tvekan inför den bristande rättssäkerhet som ett eninstansförfarande innebär.⁶⁵

3.2 Gränsdragningen mellan formella och materiella fel

Huvudregeln är tydlig, skiljedomar kan endast angripas om de är behäftade med formella fel. Det saknar betydelse om det visar sig att skiljemännen har gjort flera grova felbedömningar eller saknat kunskap om gällande rätt, så länge det är fråga om materiella fel utgör de inte grund för att skiljedomens ska upphävas.⁶⁶ Gränsdragningen mellan formella och materiella fel är således av betydelse, men den är inte alltid helt självklar.

Utgångspunkten är att handläggningsfel är formella fel, medan felaktiga bedömningar av själva tvistefrågan och rättsregler utgör materiella fel. Ett exempel på att gränsdragningen kan vara svår är när det gäller lagvalsklausuler. Att göra en felaktig tolkning av vilken lag som är tillämplig är ett materiellt fel, medan att helt underlåta att tillämpa en lagvalsklausul kan utgöra ett handläggningsfel.⁶⁷ I teorin kan skillnaden tyckas klar, men det är sannolikt inte lika lätt att i praktiken avgöra om skiljemännen har gjort en felaktig tolkning eller underlåtit att tillämpa en viss klausul.

Ett annat intressant exempel är frågor rörande bevisning. Här måste det först skiljas mellan fall då skiljemännen exempelvis har avvisat bevisning och fall då de har värderat bevisningen fel. Det förra är ett handläggningsfel, medan det senare är ett materiellt fel

⁶⁴ Olsson & Kvarn s. 133.

⁶⁵ Moses s. 315 f.

⁶⁶ Heuman s. 586.

⁶⁷ Cars s. 170.

som inte kan klandras.⁶⁸ En näraliggande fråga är huruvida en skiljedom ska kunna upphävas ifall den är grundad på falsk bevisning. Till skillnad från UNCITRAL:s modellag och New York-konventionen, valde den svenska lagstiftaren att stanna för att falsk bevisning inte ska omfattas av ordre public-begreppet och inte heller i övrigt utgöra någon grund för upphävande. Falsk bevisning kan således närmast hänföras till fel i bevisvärderingen medan hot, mutor och liknande försök att otillbörligt påverka skiljemännen anses som formella fel.⁶⁹

3.3 Ogiltighets- och klanderprocessen

Fram till ikraftträdandet av LSF gällde SkmL där det stadgades att klander mål i första instans skulle prövas av tingsrätten. Likt vanliga tvistemål kunde tingsrättens avgörande i sin tur överklagas till högre instans. Den ordningen ledde emellertid till att en skiljedom kunde följas av flera instansers domstolsprövning, vilket kunde medföra en betydande fördröjning innan förfarandet var helt avslutat. Mot bakgrund av att det urholkade den grundläggande tanken om att skiljeförfarande ska vara en snabb och effektiv tvistelösningsform ansåg lagstiftaren att det fanns skäl att övergå till att klander mål i regel endast ska prövas av allmän domstol i en instans. I 43 § LSF stadgas därför att första instans för talan mot skiljedom är hovrätten inom vars domkrets skiljeförfarandet har ägt rum och att överklagan till Högsta domstolen endast får ske om prejudikatbehov föreligger. Till skillnad från vad som gäller för tvistemål i allmän domstol är det hovrätten och inte Högsta domstolen som avgör om domen får överklagas. Genom att hovrätterna med den nya ordningen står för prövningen av i stort sett samtliga klander mål vill lagstiftaren verka för att en enhetlig praxis bildas trots det relativt begränsade antalet mål av denna typ.⁷⁰

Enligt 53 kap. 1 § RB ska hovrättens handläggning följa samma regler som gäller för tingsrättens prövning av tvistemål i första instans. Huruvida det är fråga om en ogiltighetstalan eller klandertalan har ingen betydelse för forumfrågan och i princip går handläggningen till på samma sätt. Ett par viktiga skillnader föreligger dock beroende på vilken grund en talan mot skiljedom förs. För att en skiljedom ska anses ogiltig

⁶⁸ Bolding s. 171 och Heuman s. 586.

⁶⁹ Prop. 1998/99:35 s. 150–152.

⁷⁰ Prop. 1998/99:35 s. 171 ff.

behöver, till skillnad från vad som är fallet för klandergrunderna, inte någon särskild talan föras vid domstol och ogiltighetsgrunderna prekluderas inte heller efter en viss tidsfrist. För att en skiljedom ska upphävas enligt klanderreglerna krävs det däremot enligt 34 § LSF att part väcker talan inom tre månader från det denne fick del av domen, annars är klanderrätten prekluderad. Denna skillnad innebär exempelvis att om en skiljedom prövas enligt klanderreglerna ska domstolen ex officio även beakta ogiltighetsreglerna.⁷¹

3.4 Ogiltighet

3.4.1 Allmänt

Till skillnad från UNCITRAL:s modellag och lagstiftningen i flera andra länder har den svenska skiljemannalagstiftningen sedan länge gjort en tydlig distinktion mellan att skiljedomar antingen kan vara ogiltiga eller upphävas genom klander.⁷² Ogiltighetsgrunderna återfinns i 33 § LSF och klandergrunderna i 34 § LSF. Som nämnts är det inte oviktigt huruvida talan mot en skiljedom avser ogiltighet eller klander, eftersom det endast är ogiltighetsgrunder som ska beaktas ex officio och utan tidsfrist. Den väsentliga vattendelaren mellan hur de olika grunderna har delats in är vilket skyddsintresse de avser att täcka. Ogiltighetsgrunderna tar sikte på allmänna intressen eller tredje mans intressen, medan klandergrunderna tar sikte på parterna i skiljeförfarandet.⁷³

Om en skiljedom förklaras ogiltig kan det få konsekvenser för rättsförhållanden som etablerats genom domen för lång tid sedan eftersom ogiltighetsgrunderna inte har någon tidsbegränsning. Föga förvånande har det därför i doktrinen och förarbeten betonats att regelns tillämpning ska vara restriktiv och att regeln inte ska användas mer än nödvändigt.⁷⁴ Enligt 33 § andra stycket LSF kan ogiltigheten begränsas till att endast avse en viss del av domen, men det är bara möjligt i vissa fall. Om skiljedomen exempelvis inte uppfyller formkraven kan partiell ogiltighet inte komma i fråga, utan felet träffar

⁷¹ Olsson & Kvarn s. 134.

⁷² Hobér s. 459 och SOU 1994:81 s. 170.

⁷³ Prop. 1998/99:35 s. 139 och Hassler & Cars s. 131.

⁷⁴ Hassler & Cars s. 132 och SOU 1994:81 s. 172.

hela domen. Skulle domen däremot innehålla flera separata och särskiljbara frågor, av vilka endast en inte är skiljedomsässig behöver inte hela domen ogiltigförklaras.⁷⁵

3.4.2 Ogiltighetsgrunder

I 33 § LSF återfinns tre ogiltighetsgrunder och enligt förarbetena är uppräknningen uttömmande.⁷⁶ Den första punkten benämns normalt bristande skiljedomsässighet och innebär att en skiljedom är ogiltig om den innefattar prövning av frågor som enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän. För att en tvist ska få avgöras av skiljemän krävs det således att den avser en fråga som är förlikningsbar enligt svensk rätt, vilket även framgår av 1 § LSF. Exempelvis är många frågor på familjerättens område indispositiva såsom vårdnadskap, adoption och äktenskap. Även frågor som i sig är dispositiva kan innehålla indispositiva delar, såsom beslut om lagfart i samband med försäljning av fast egendom.⁷⁷

Den andra punkten avser situationer som benämns *ordre public*, vilket innebär att skiljedomens omfång är ogiltig om domen eller förfarandet som sådant är uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen. Likt andra *ordre public*-regler betonade lagstiftaren att bestämmelsens tillämpning är avsedd att vara snäv och att den inte ska användas annat än ytterst sällan.⁷⁸ Som exempel på fall där domens innehåll är oförenligt med *ordre public* kan nämnas att ena parten förpliktas att göra något som strider mot svensk lag eller har karaktären av straff. När det gäller *ordre public* som tar sikte på förfarandet kan det exempelvis vara fall då skiljedomens tillkomst efter brott eller utan att möta de mest grundläggande rättssäkerhetskraven, såsom om hot mot skiljemännen förekommit eller att samtliga skiljemän har utsetts av ena parten. Gemensamt för de olika situationerna är att det endast är fråga om höggradigt stötande fall.⁷⁹

Den sista ogiltighetsgrunden stadgar att en skiljedom är ogiltig om den inte uppfyller de föreskrifter om skiftlighet och undertecknande som återfinns i 31 § första stycket LSF. Muntliga skiljedomar är således aldrig godtagbara. Utgångspunkten är att samtliga

⁷⁵ Olsson & Kvarn s. 138 och Lindskog 33 § 5.1.

⁷⁶ Prop. 1998/99:35 s. 141–143.

⁷⁷ Madsen s. 54.

⁷⁸ Prop. 1998/99:35 s. 234.

⁷⁹ Olsson & Kvarn s. 136 f. och Lindskog 33 § 4.2.

skiljemän ska underteckna domen, men nämnda bestämmelse medger att det räcker med att flertalet skiljemän gör det om en motivering härtill anges. Alternativt, om parterna bestämmer så, är det tillräckligt att endast ordföranden undertecknar domen. Skulle skiljedomens formkrav av någon anledning inte vara uppfyllda innebär det nödvändigtvis inte att domen förblir ogiltig och att förfarandet har varit verkningslöst. Enligt 35 § LSF kan domstolen nämligen undanröja ogiltigheten genom att låta skiljemännen åtgärda felet.

3.5 Klander

3.5.1 Allmänt

För att en part ska kunna vinna framgång med en klandertalan räcker det inte med att bara visa att en klandergrund är uppfylld. Därtill krävs det också att preklusionsreglerna och tidsfristerna i 34 § andra och tredje stycket LSF iakttas, något som inte krävs för att ogiltighetsgrunderna ska kunna tillämpas. Detta innebär i praktiken att en part kan förlora sin klanderrätt om parten deltar i förfarandet utan att göra invändning eller inte har väckt klandertalan inom tre månader från den dag då parten fick del av skiljedomen. Även om talan är väckt innan tidsfristens utgång finns det enligt samma bestämmelse ingen möjlighet att åberopa nya klandergrunder när fristen väl löpt ut. På motsvarande sätt som för ogiltighetsgrunderna kan en skiljedom upphävas partiellt enligt klandergrunderna.

Av artikel 34 (2) i UNCITRAL:s modellag framgår att det är klaganden som bär bevisbördan i mål om upphävande av skiljedom. Vad som gäller i svensk rätt framgår emellertid inte i LSF. Även om lagstiftaren inte har valt att följa modellagen i alla avseenden pekar doktrinen på att detsamma även gäller som huvudregel i svensk rätt. Som undantag anges dock dels ogiltighetsgrunderna som domstolen ska pröva ex officio, dels att svaranden i klandermål får bära bevisbördan för de invändningar som anförs.⁸⁰

⁸⁰ Se t.ex. Heuman s. 591 ff.

3.5.2 Klandergrunder

Uppräkningen av klandergrunder i 34 § LSF är uttömmande och exklusiv på så sätt att skiljedomar inte kan upphävas på något annat sätt, såsom genom RB:s regler om resning och domvilla.⁸¹ En skillnad mot ogiltighetsreglerna är att förteckningen över klandergrunder avslutas med en generalklausul som under vissa förutsättningar öppnar upp för upphävande på grund av andra processuella fel än de som uttryckligen är angivna i de fem första punkterna. I LSF finns det således sex klandergrunder och dessa kommer nu översiktligt att presenteras. Två av dessa – uppdragsöverskridande och handläggningsfel – är av särskilt intresse för denna uppsats och kommer därför att behandlas mer ingående längre fram, liksom frågan om inverkanerekvisitet.

Enligt den första klandergrunden kan en skiljedom upphävas om den inte omfattas av ett giltigt skiljeavtal mellan parterna. Eftersom skiljeförfarande ytterst grundas på ett avtalsförhållande mellan parterna är det inte särskilt förvånande att en skiljedom kan upphävas om det inte föreligger något avtal mellan parterna. Avsaknad av ett skiljeavtal är samtidigt inget som direkt påverkar någon utanför partsrelationen och om parterna så önskar kan skiljeavtal ingås efter att tvisten har uppstått. Därför utgör avsaknad av skiljeavtal ingen ogiltighetsgrund utan en klandergrund.⁸² En annan situation är att det finns ett giltigt skiljeavtal mellan parterna, men att det inte ger täckning för skiljedomen eller att skiljeavtalet är hävt. I enlighet med separabilitetsdoktrinen är det dock inte tillräckligt att huvudkontraktet är ogiltigt eller hävt, utan det måste i så fall vara själva skiljeavtalet som inte är giltigt för att denna punkt ska bli tillämplig. Så skulle exempelvis kunna vara fallet om någon av avtalslagens ogiltighetsregler, såsom tvång eller oskälighet, träffar skiljeavtalet.⁸³

Den andra punkten har vissa beröringspunkter med den första men istället för att skiljeavtal saknas träffar denna klandergrund situationer där giltigt avtal förvisso finns men skiljemännen har överskridit sitt uppdrag eller meddelat dom för sent. Vid införandet av LSF togs den lagstadgade sexmånadersfristen i SkmL bort, vilket innebär att det är parterna som bestämmer inom vilken tid skiljedom ska meddelas, såvida de

⁸¹ Olsson & Kvant s. 134.

⁸² Heuman s. 604.

⁸³ Lindskog 34 § 4.1 och Heuman s. 604 f.

inte valt att tillämpa något skiljedomsreglemente som stadgar en viss tid.⁸⁴ Att skiljemännen ska följa den tidsfrist som parterna bestämt är inte särskilt oklart, men desto svårare är det att dra en tydlig gräns för i vilka situationer skiljemännen på annat sätt kan anses ha överskridit sitt uppdrag.

I likhet med att skiljemän inte får pröva en tvist om det inte finns något skiljeavtal får de inte heller döma över frågor som faller utanför avtalet. Det är inte alltid lätt att avgöra vilka frågor som omfattas av en kort skiljeklausul och i praktiken blir det avgörande en tolkning av skiljeavtalet tillsammans med skiljeförfarandets påkallelsekrift. Typfallet är om skiljemännen har gått utanför parternas yrkanden och exempelvis förpliktat förlorande part att utge ett kapitalbelopp trots att yrkandet endast avsåg att fastställa ett belopp.⁸⁵ Utgångspunkten att domen inte ska grundas på annat än vad parterna har åberopat är densamma i skiljeförfaranden och i dispositiva tvistemål i domstol. Vid skiljeförfaranden och då särskilt internationella sådana har det i motiven dock framhållits att man ska se mer till parternas önskade ramar för tvisten snarare än svenska processrättsliga lagregler och begrepp. När det däremot gäller vilken frihet skiljemännen har i sin rättsliga argumentation och bedömning gäller principen ”jura novit curia” i skiljeförfaranden mellan svenska parter. Däremot har parterna möjlighet att begränsa den rättsliga prövningen till vissa rättsregler och om skiljemännen inte följer detta kan det utgöra uppdragsöverskridande.⁸⁶

Medan den andra grunden är relativt generell utformad kan den tredje grunden anses mer specifik. Där stadgas att en skiljedom kan upphävas om förfarandet inte borde ha ägt rum i Sverige. Bestämmelsen hänger nära samman med 47 § LSF som innehåller förutsättningarna för att ett skiljeförfarande ska få äga rum i landet. Enligt doktrinen är denna klandergrunds praktiska tillämpningsområde begränsat och avser de få fall när skiljemännen eller skiljedomsinstitutet har beslutat att svensk rätt är tillämplig på förfarandet trots att stöd för detta saknas i skiljeavtalet.⁸⁷

⁸⁴ Prop. 1998/99:35 s. 124–126.

⁸⁵ Cars s. 163 f.

⁸⁶ Calissendorff s. 146 ff. och prop. 1998/99:35 s. 145.

⁸⁷ Lindskog 34 § 4.3.

Den fjärde klandergrunden stadgar att en skiljedom kan upphävas om en skiljeman har utsetts i strid med parternas överenskommelse eller LSF. Som tidigare nämnts är en viktig anledning till varför parter väljer skiljeförfarande framför allmän domstol att de kan bestämma vem eller vilka som ska avgöra tvisten. Parterna kan exempelvis bestämma inom vilken tid skiljemän ska utses, hur många skiljemän det ska vara eller att en skiljeman ska ha vissa kvalifikationer, såsom teknisk kompetens eller att ordföranden ska vara lagfaren domare.⁸⁸ Om det i parternas skiljeavtal inte anges några särskilda bestämmelser avseende skiljemännen gäller, enligt 12 § LSF, de dispositiva reglerna i 13–16 §§ LSF. Grund för hävning föreligger således om en skiljeman har utsetts på ett annat sätt än vad parterna har kommit överens om eller vad som anges i LSF.

Även den femte punkten tar sikte på skiljemännen, men i detta fall föreligger klandergrund om en skiljeman har varit obehörig enligt 7–8 §§ LSF. Av 7 § framgår att en skiljeman måste vara fullt rättskapabel, vilket bland annat inkluderar att vara myndig, inte ha förvaltare och inte vara försatt i konkurs.⁸⁹ Det viktiga kravet att en skiljeman ska vara opartisk stadgas i 8 § LSF som också specificerar ett antal situationer då jäv alltid anses föreligga. För att en part ska kunna klandra en dom på denna grund krävs inte bara att skiljemannen har varit jävig, utan även att den särskilda femtondagarsfristen har iakttagits enligt 10 § LSF samt att undantagsavtal inte har träffats enligt 11 eller 51 § LSF.⁹⁰

Den sjätte och sista klandergrunden är utformad som en generalklausul vilken omfattar andra handläggningsfel som har orsakats utan partens vållande och sannolikt har inverkat på utgången. Lagstiftarens motiv var att skapa en klandergrund som å ena sidan är så allmänt hållen att alla oacceptabla missgrepp i förfarandet omfattas, men å andra sidan så restriktiv att endast mer kvalificerade fel ska kunna leda till att skiljedomen upphävs.⁹¹ Bestämmelsen kan således vara tillämplig på en mängd vitt skilda processuella fel, men en viktig utgångspunkt är vad parterna har kommit överens om

⁸⁸ Olsson & Kvarn s. 145.

⁸⁹ Prop. 1998/99:35 s. 217.

⁹⁰ Cars s. 167.

⁹¹ Prop. 1998/99:35 s. 148.

och vad lagreglerna stadgar om förfarandet. Exempel på situationer som faller under denna grund är när skiljemännen inte låter en part få utföra sin talan i den utsträckning som lagen föreskriver, om skiljemännen felaktigt har avvisat erbjuden bevisning eller prövning har skett trots att saken är res judicata. Att skiljemännen inte tillåter nya yrkanden enligt 23 § andra stycket LSF eller att de har utövat stark materiell processledning utgör däremot i regel inte grund för klander enligt generalklausulen.⁹² För att upprätthålla att skiljeförfaranden snabbt når ett slutligt avgörande ansåg lagstiftaren att det är viktigt att skiljedomar kan upphävas med stöd av generalklausulen endast då det är fråga om formella fel som har inverkat på utgången. Vid en klanderprövning är det emellertid svårt att med säkerhet veta om ett visst fel har inverkat på utgången och därför sattes kravet till att det ska vara ett fel som ”sannolikt har inverkat på utgången”.⁹³ Värt att notera är att domstolen vid en prövning av detta rekvisit ska ta ställning till hur skiljemännen skulle ha bedömt tvisten om felet inte hade begåtts och inte hur domstolen själv skulle ha avgjort tvisten om handläggningen varit korrekt.⁹⁴

⁹² Olsson & Kvarn s. 146 f. och Cars s. 169 f.

⁹³ Prop. 1998/99:35 s. 148.

⁹⁴ Heuman s. 636.

4 Undersökning av klanderdomar åren 1999–2009

4.1 Inledning och urval

Av det föregående är det tydligt att ogiltighets- och klanderbestämmelserna i LSF är utformade i ljuset av två motstående intressen. Å ena sidan syftar de till att utgöra en säkerhetsventil som möjliggör att skiljedomar ska kunna undanröjas om de tillkommit i strid med grundläggande skiljeförfaranderegler eller rättssäkerhetsprinciper. Å andra sidan är det viktigt att reglerna är restriktivt utformade. Om skiljedomar skulle kunna upphävas allt för lätt skulle det urvattna flera av de fördelar som skiljeförfarandet innebär för parterna genom att snabbt och insynsskyddat få en verkställbar dom.⁹⁵ Denna balansgång ligger alltså bakom reglernas utformning, men frågan är hur ogiltighets- och klanderinstitutet har kommit att tillämpas i praktiken.

Första instans för talan mot skiljedom enligt 33–34 §§ LSF är som nämnts den hovrätt inom vars domkrets skiljeförfarandet har ägt rum. Endast undantagsvis, då hovrätten finner att behov av prejudikatbildning föreligger, får avgörandet enligt 43 § andra stycket LSF överklagas till Högsta domstolen. I syfte att få en fullständig bild av hur reglerna har tillämpats i praktiken har jag därför gått igenom samtliga mål rörande ogiltighet och klander från de sex hovrätterna samt Högsta domstolen. För att det ska gå att tala om hur tillämpningen har varit på senare tid, men samtidigt säkerställa ett tillräckligt stort underlag för att undvika godtyckliga resultat, har jag tidsmässigt valt att låta undersökningen omfatta alla mål som har avgjorts under perioden januari 1999 till december 2009. Undersökningen sträcker sig således tillbaka till det år då den nya lagen om skiljeförfarande trädde i kraft.

Eftersom förevarande uppsats tar sikte på ogiltighets- och klanderreglerna i LSF har domstolarnas mål rörande andra näraliggande skiljedomsfrågor ej inkluderats i undersökningen. Utanför urvalet faller exempelvis verkställighet av utländsk skiljedom enligt 56 § LSF, entledigande av skiljeman enligt 10 § LSF och talan mot skiljedom

⁹⁵ Prop. 1998/99:35 s. 139.

avseende tvångsinlösen enligt 22 kap. 24 § aktiebolagslagen. Vidare har avskrivna och återkallade mål sorterats bort eftersom dessa inte har prövats i sak. Därefter kvarstår sammanlagt 89 avgöranden som ligger till grund för undersökningen och en förteckning över dessa mål återfinns i Bilaga 1.

En undersökning av ogiltighets- och klander mål kan ta sikte på flera olika saker. Istället för att enbart undersöka i vilken utsträckning målen är framgångsrika är det intressant att se fördelningen utifrån respektive ogiltighets- och klandergrund. För att utvärdera hur reglerna tillämpas är det även av intresse att se målfördelningen mellan hovrätterna samt hur vanligt förekommande det är att hovrättens avgöranden även tas upp till prövning i Högsta domstolen.

I syfte att resultaten ska bli så rättvisande som möjligt är det lämpligt att, redan innan framgångsfrekvensen räknas ut, identifiera andelen mål där det redan på förhand är uppenbart att möjlighet till bifall inte föreligger. På så sätt går det lättare att se om regeltillämpningen faktiskt är restriktiv eller om en låg andel bifall beror på att det är många s.k. tokmål. Även om det emellanåt förekommer uppenbara fall av tokmål, är det inte alltid enkelt att dra en linje mellan tokmål och mål som förvisso har en klart begränsad chans att nå framgång men ändå inte är uppenbart ogrundade. För att undvika godtycklighet och gränsdragningsproblem valde jag därför att särskilja de mål där rätten enligt 42 kap. 5 § RB ansåg att käromålet är uppenbart ogrundat och att dom således får meddelas utan att stämning utfärdas. Eftersom uppenbarhetsrequisitet i detta lagrum ska tolkas mycket strängt,⁹⁶ bör det generellt inte råda något tvivel om att klaganden i mål som faller under denna bestämmelse redan på förhand borde ha avstått från att föra talan mot skiljedomen.

4.2 Undersökningens resultat

4.2.1 Domstolsfördelning och överklagande till Högsta domstolen

Om de 89 klander- och ogiltighetsmålen delas upp på grundval av i vilken domstol de slutligen har avgjorts är mönstret tydligt och fördelningen är mycket ojämn. Svea

⁹⁶ NJA 1998 s. 278 och Rättegång V s. 43.

hovrätt har avgjort 76 mål, vilket är drygt 85 procent av det totala antalet mål. Göta hovrätt har avgjort tre mål, Hovrätten över Skåne och Blekinge har avgjort två mål och Hovrätten för Västra Sverige har avgjort fyra mål. Inom undersökningens urval kan inte något klander- eller ogiltighetsmål hänföras till Hovrätten för Nedre Norrland eller Hovrätten för Övre Norrland. Högsta domstolen har under denna tidsperiod tagit upp och avgjort fyra mål, samtliga överklagade från Svea hovrätt.

4.2.2 Andel mål där talan är uppenbart ogrundad

Genomgången av domarna visade att rätten i 16 av de 89 målen, dvs. 18 procent, ansåg att klagandens talan var uppenbart ogrundad och att målet således kunde avgöras utan utfärdande av stämning enligt 42 kap. 5 § RB. Vid en närmare analys av dessa mål framgick det att det huvudsakliga skälet till att käromålen helt saknade möjlighet till framgång var att de inte var grundade på processuella fel. Exempelvis har klaganden i flera fall gjort gällande att skiljedomen ska upphävas för att den grundar sig på förvanskad bevisning, falska utsagor eller juridiska felbedömningar.⁹⁷ Inte sällan har klaganden saknat juridiskt ombud och så som talan är utformad synes okunskap om reglernas innehåll ligga bakom att klaganden utsiktslöst har fört talan på andra grunder än vad som uttömmande anges i LSF.

4.2.3 Andel framgångsrika mål

Efter att de 16 uppenbart ogrundade målen har sorterats bort från de totalt 89 målen återstår 73 mål som domstolarna har prövat. Av dessa har nio mål, dvs. tolv procent, vunnit bifall och således resulterat i att skiljedomarna upphävts helt eller delvis. Två av de nio mål som vunnit framgång är emellertid tredskodomar där domstolen inte har gjort en fullständig materiell prövning, utan endast funnit att förutsättningarna för tredskodom är uppfyllda enligt 44 kap. 8 § RB. Det går således inte att säga hur utgången i dessa mål hade blivit vid en fullständig prövning, men det kan konstateras att svaranden inte har sökt återvinning i något av fallen.

⁹⁷ Se exempelvis Svea hovrätts domar 2007-01-08 mål nr T 4683-06, 2006-09-08 mål nr T 6072-06 och 2003-10-13 mål nr T 1042-03.

4.2.4 Fördelning utifrån ogiltighets- och klandergrunder

Den sista och kanske mest intressanta delen av undersökningen är den som avser hur målen är fördelade utifrån ogiltighets- och klandergrunderna. De 73 mål som inte var uppenbart ogrundade har gått igenom och först har det förtecknats i hur många mål respektive ogiltighets- och klandergrund är anförd av klaganden. Sedan har motsvarande sammanställning gjorts för de nio mål som vunnit framgång. I 53 käromål har mer än en grund åberopats, vilket även innebär att antalet redovisade grunder nedan är fler än antalet mål i undersökningen. Ett mindre antal av målen avser skiljeförfaranden som inleddes före ikraftträdandet av LSF, vilket enligt dess övergångsbestämmelser innebär att SkmL ska tillämpas. Eftersom paragrafernas numrering skiljer sig åt har både det nya och det äldre lagrummet för respektive grund angivits.

Grund för ogiltighet/klander	LSF	SkmL	Antal mål	Varav framgångsrika
Bristande skiljedomsrämsighet	33 § 1 p.	20 § 3 p.	3 4 %	0 0 %
Ordre public	33 § 2 p.	20 § 2 p.	12 16 %	1 11 %
Bristande formkrav	33 § 3 p.		1 1 %	1 11 %
Ej giltigt skiljeavtal	34 § 1 p.	20 § 1 p.	18 25 %	1 11 %
Uppdragsöverskridande	34 § 2 p.	21 § 1 p.	42 58 %	4 44 %
Fel land för förfarandet	34 § 3 p.	21 § 2 p.	0 0 %	0 0 %
Skiljeman obehörig eller felutsedd	34 § 4-5 p.	21 § 3 p.	8 11 %	1 11 %
Handläggningsfel	34 § 6 p.	21 § 4 p.	48 66 %	5 55 %

Tabell 1. Sammanställning av i hur många mål och framgångsrika mål som respektive ogiltighets- och klandergrund har anförts. Procentsiffrorna anger förekomsten i relation till det totala antalet mål (73 st) respektive antalet framgångsrika mål (9 st).

Av resultatet som redovisas i tabell 1 framgår det att bristande skiljedomsrämsighet, bristande formkrav och fel land för förfarandet är grunder som är mycket ovanliga eller inte förekommer över huvud taget. Ordre public, avsaknad av giltigt skiljeavtal och fel som härrör till skiljemannen förekommer emellanåt, men undersökningen visar tydligt att handläggningsfel och uppdragsöverskridande är de klart mest förekommande grunderna.

Till skillnad från undersökningen av fördelningen av det totala antalet mål är underlaget för undersökningen av de framgångsrika målen betydligt mindre, vilket gör det svårt att dra långtgående statistiska slutsatser. Av redovisade resultat är det emellertid tydligt att de oftast åberopade grunderna, handläggningsfel och uppdragsöverskridande, också är de grunder som i flest fall har lett till bifall.

4.3 Slutsatser av undersökningsresultatet

4.3.1 Svea hovrätt som huvudsaklig praxisbildare

Syftet bakom LSF:s nya forumregler i klandermål var att hovrätten skulle stå för den huvudsakliga praxisbildningen, men i situationer med särskilt prejudikatintresse gavs hovrätten möjlighet att tillåta överklagande till Högsta domstolen.⁹⁸ Att Högsta domstolen under den undersökta elvaårsperioden inte har avgjort fler än fyra klandermål visar tydligt att möjlighet till överklagande endast medges i undantagsfall, vilket således ligger i linje med lagstiftarens avsikt.

För att upprätthålla målsättningen om att ogiltighets- och klandermål ska avgöras snabbt och till begränsade kostnader är det motiverat att överprövning till Högsta domstolen inte medges regelmässigt. Frågan är emellertid om inte så få som fyra mål under en elvaårsperiod är att dra restriktiviteten för långt.⁹⁹ Det finns nämligen ett antal uppmärksammade klandermål på senare år som har kritiserats för att hovrätten inte tillåtit överklagande trots att utgången varit något kontroversiell och tydlig praxis på området saknats.¹⁰⁰ Det är rimligt att hovrätten generellt intar en restriktiv hållning till att medge överklagandetillstånd för att motverka att skiljeförfaranden övergår i långvariga domstolsprocesser i flera instanser. I de relativt få fall när hovrätten upphäver en skiljedom och tydlig praxis saknas, finns det emellertid starkare skäl för rätten att inte vara lika restriktiv med att tillåta överklagande. Ett aktuellt exempel på ett fall då jag menar att överklagandetillstånd borde ha medgivits är Svea hovrätts dom 2009-12-01 i

⁹⁸ Prop. 1998/99:35 s. 169–174.

⁹⁹ Det bör noteras att parterna exempelvis kan ingå förlikning efter hovrätts dom och att antalet mål i Högsta domstolen därför inte nödvändigtvis avspeglar antalet fall där hovrätten tillåtit att domen överklagas.

¹⁰⁰ Se exempelvis De Ly s. 512 och Wiwen-Nilsson s. 253 om Svea hovrätts dom 2003-05-15 i mål nr T 8735-01. Det bör noteras att båda författarna var involverade i klandermålet, den första som expertvittne och den andra som partsombud.

mål nr T 4548-08 (Systembolaget AB ./ Vin & Sprit AB) som jag kommer att återkomma närmare till längre fram i uppsatsen (avsnitt 5.2.2). Eftersom upphävande av skiljedom endast ska ske som en sista utväg vid grova förfarandefel och normalt medför att en lång process måste tas om, är det inte önskvärt om hovrätten tar ett definitivt upphävningsbeslut på tveksamma grunder. Om hovrätten anser att klandertalan bör vinna framgång, men inser att det är en svårbedömd fråga, kan jag tycka att det är önskvärt att låta Högsta domstolen få sista ordet. De ökade kostnader och den tidsåtgång som blir följd av en prövning i Högsta domstolen framstår inte som alltför betungande om man ställer det i relation till effekterna av att en skiljedom upphävs och en process kan behöva tas om.

För ett drygt decennium sedan gjordes en undersökning av Svea hovrätts mål om klander och ogiltighet under perioden 1987–1997 som visade att det under denna tid endast var 20 mål som prövades i sak.¹⁰¹ Detta kan jämföras med förevarande undersökning som ger vid handen att antalet klander mål i samma domstol under det senaste decenniet är ungefär det tredubbla. Den kraftiga ökningen signalerar nödvändigtvis inte att parter idag är mer klanderbenägna, utan anledningen bör snarast vara en naturlig följd av skiljeförfarandets ökade popularitet i kombination med de nya instansreglerna som gör hovrätten till första instans. För hovrättens praxisbildning på området innebär en ökad måltillströmning att underlaget för vägledande avgöranden ökar.

När det gäller hur ogiltighets- och klander målen är fördelade mellan hovrätterna är det inte förvånande att i stort sett samtliga har prövats av Svea hovrätt. Det huvudsakliga skälet är – som tidigare redogjorts för – att Stockholm är helt dominerande som centrum för både inhemska och internationella skiljeförfaranden där svenska processuella regler tillämpas. Eftersom en stor del av alla skiljeförfaranden som äger rum i Sverige således har sitt säte inom Svea hovrätts domsaga är det följaktligen vid denna domstol en eventuell talan mot skiljedomen ska väckas. Därutöver finns det i 43 § första stycket LSF en särskild forumregel som stadgar att talan får väckas vid Svea hovrätt om plats för skiljeförfarandet inte är angiven.

¹⁰¹ Skog s. 678.

Att klanderfallen samlas till Svea hovrätt möjliggör en hög specialkompetens för denna typ av mål samt gynnar en konsekvent rättstillämpning och praxisbildning. I förarbetena till LSF övervägde lagstiftaren att föreslå att Svea hovrätt skulle bli exklusivt forum för klanderfall, på motsvarande sätt som är fallet vid verkställighet av utländska skiljedomar enligt 56 § LSF. Lagstiftaren valde emellertid att avstå och angav som huvudsakligt skäl att parterna i största möjliga utsträckning bör få disponera över forumfrågan och att det därför är rimligt att klanderfall prövas av den hovrätt i vars domsaga skiljeförfarandet har haft sitt säte.¹⁰² Jag kan instämma i att partsautonomin är en viktig princip inom skiljemannarätten, men mot bakgrund av undersökningens resultat – som visar att det under en elvaårsperiod bara är några enstaka mål som inte prövats av Svea hovrätt – menar jag att en samlad kompetens väger tyngre. Även ur ett partsperspektiv anser jag att det framstår som mer attraktivt att få sitt klanderfall prövat i en domstol som har stor erfarenhet av skiljedomsfall istället för i en domstol som inte ens handlägger ett sådant mål om året, låt vara att den sistnämnda domstolen kan vara något närmare belägen. Det finns därför skäl att överväga att göra Svea hovrätt till exklusivt forum även för ogiltighets- och klanderfall.

4.3.2 Stor del uppenbart ogrundade mål

I sin grundprincip är klanderinstitutet viktigt för att upprätthålla rättssäkerheten och möjliggöra att domar med grova förfarandefel kan undanröjas. Samtidigt måste man komma ihåg att upphävande av skiljedomar endast är avsett att ske i undantagsfall och att det inte är önskvärt om den förlorande parten regelmässigt klandrar skiljedomen trots att realistisk chans till framgång saknas.¹⁰³ Om förlorande part väcker en klandertalan vid hovrätten innebär det att tvisten når offentlighetens ljus och att det drar ut på tiden innan ett definitivt avgörande nås, vilket således förtar några av fördelarna med skiljeförfarande som tvistelösningsform.¹⁰⁴

Undersökningen visar att omkring 18 procent av alla ogiltighets- och klanderfall som prövas av domstolarna är uppenbart ogrundade. Vid en första anblick kanske det inte uppfattas som en alltför hög siffra, men man ska komma ihåg att 42 kap. 5 § RB som

¹⁰² Prop. 1998/99:35 s. 173–174, jfr dock yttrandet i SOU 1994:81 s. 327 f.

¹⁰³ Heuman s. 584.

¹⁰⁴ Prop. 1998/99:35 s. 139.

nämnts ska tillämpas mycket strängt och att det därför rimligen finns många mål som i praktiken varit utsiktslösa men där rätten valt att likväl inte avgöra målet utan föregående utfärdande av stämning. I en betydande del av de mål om ogiltighet och klander som hovrätterna prövar har klaganden således väckt talan utan att ha haft någon reell möjlighet att nå framgång.

Frågan är vilka skäl som ligger bakom att klaganden inleder en klanderprocess i de fall chanserna till framgång är nästintill obefintliga, i synnerhet med beaktande av att tappande part som huvudregel får bära rättegångskostnaderna enligt RB. Möjligen kan taktiska skäl ligga bakom ett sådant agerande genom att klaganden försöka pressa motparten att acceptera en förlikning, exempelvis i de fall motparten inte vill att tvisten ska komma till allmänhetens kännedom eller inte är intresserad av att slita tvisten i en ytterligare instans.¹⁰⁵ Att klandermål många gånger avskrivs till följd av förlikningar var tydligt vid genomgången av domarna i undersökningen, men vilka skäl som ligger bakom förlikningarna går inte att utläsa genom att studera domstolarnas akter.

Måhända kan taktiska spel förekomma i vissa fall, men genomgången av målen ger snarare vid handen att de ogrundade käromålen i de allra flesta fallen beror på okunskap om reglernas innebörd och avsaknad av juridiskt ombud. Ett belysande exempel är Svea hovrätts mål T 6211-01¹⁰⁶ där ett ukrainskt bolag förlorade ett skiljeförfarande med säte i Stockholm mot ett finskt bolag. Det ukrainska bolaget vände sig till hovrätten och klandrade skiljedomen genom att anföra att domen grundade sig på ett avtal som inte ingåtts av behörig ställföreträdare för bolaget. Eftersom klandertalan således inte avsåg någon av de formella grunder som LSF uppställer kunde talan ogillas utan att stämning utfärdades. Talan var uppenbart ogrundad, men det är svårt att se att klaganden skulle varit medveten om att den angivna grunden inte kunde nå framgång. Klaganden har svåriligen haft något att vinna på att väcka talan. Svaranden lär emellertid inte heller har lidit någon större skada i fall som detta såvida det inte var känsligt att allmänheten

¹⁰⁵ Heuman s. 587 och s. 37 där det anförs att en klandertalan på ett ingående sätt kan komma att avslöja mycket känsliga förhållanden. Se även Edelstam s. 375 som framhåller att SekrL inte innehåller några bestämmelser som normalt kan tillämpas i klandermål.

¹⁰⁶ Svea hovrätts avgörande 2002-07-25 i mål nr T 6211-01 (ARGO Trading Ltd ./ Quattrogemini Ltd).

kunde få kännedom om skiljedomens existens. Någon tidsfördröjning är det inte heller att tala om eftersom rätten kunde avkunna ogillande dom utan att höra svaranden.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att en betydande del av alla ogiltighets- och klander mål är ogrundade, men implikationerna det medför i praktiken är sannolikt relativt begränsade. Att uppenbart ogrundade mål väcks ligger inte i någons intresse, men då dessa sällan torde medföra någon större skada och rätten omedelbart kan ogilla ett sådant mål är det som sanktion rimligen tillräckligt att klaganden får bära rättegångskostnaderna i enlighet med RB:s vanliga regler. I de fall där klaganden, mot bättre vetande, anför att skiljeförfarandet är behäftat med ett formellt fel blir processen normalt mer omfattande för parter och rätten eftersom klandertalan då behöver tas upp till en ingående prövning. I synnerhet större skiljeförfaranden är relativt komplicerade processer och det kan vara svårt att enkelt avgöra om ett förfarandefel har begåtts, vilket därigenom försenar tvistens definitiva slut.

För svaranden kan det givetvis vara betungande att tvisten fortgår, men i regel behöver det inte leda till försenad verkställighet. Utgångspunkten är nämligen att vinnande part kan få en skiljedom verkställd i den mån den avser fullgörelseskyldighet, oavsett om domen kan tänkas bli föremål för klandertalan.¹⁰⁷ Kronofogdemyndigheten är enligt 3 kap. 15 § tredje stycket UB visserligen skyldig att alltid låta svaranden yttra sig innan verkställighet av skiljedom äger rum, men svaranden kan inte hindra verkställighetsåtgärder genom att göra gällande någon klandergrund enligt 34 § LSF.¹⁰⁸ För att stoppa verkställighet krävs det att tappande part inte bara väcker talan mot skiljedomen utan även når framgång med en inhibitionstalan enligt 3 kap. 18 § UB, vilket självfallet blir svårt om det inte är sannolikt att klandertalan kommer att bifallas.¹⁰⁹ De främsta nackdelarna med ett stort antal ogrundade klander mål är därför dels att tvisterna blir offentliga, dels att de belastar domstolarnas begränsade resurser.

¹⁰⁷ Motsvarande gäller även vid internationella skiljeförfaranden genom New York-konventionen, se exempelvis Heuman s. 732 ff.

¹⁰⁸ Hobér s. 471 f.

¹⁰⁹ SOU 1994:81 s. 216.

4.3.3 Framgångsrik klandertalan kan inte anses sällsynt

Parter som väljer att lösa en tvist genom skiljeförfarande har medvetet valt ett eninstansförfarande där de själva har stort inflytande, men också ansvar över processens utformning; för att fördelarna med eninstansförfarandet inte ska urholkas är det således viktigt att klanderinstitutet förblir en restriktivt tillämpad säkerhetsventil snarare än en regelmässig överprövningsmöjlighet för tappande part. Även EG-domstolen har uttryckt samma ståndpunkt, nämligen att *”it is in the interest of efficient arbitration proceedings that review of arbitration awards should be limited in scope and that annulment of or refusal to recognise an award should be possible only in exceptional circumstances”*.¹¹⁰ I doktrinen synes både svenska och utländska författare vara av uppfattningen att de svenska domstolarna, i linje med lagstiftarens avsikt, intar en restriktiv inställning till att upphäva skiljedomar.¹¹¹ Frågan är om detta synsätt stöds av förevarande undersökning.

Av undersökningens 73 mål som har prövats i sak och inte är uppenbart ogrundade har nio mål resulterat i att skiljedomarna har upphävts helt eller delvis. Om man beaktar att två av dessa nio mål är tredskodomar – där det således inte med säkerhet går att dra några slutsatser av utgången – blir resultatet att omkring tio procent av de i sak prövade klandermålen har vunnit framgång. Att nittio procent av klandertalan ogillades innebär enligt min mening emellertid inte att det är utsiktslöst för förlorande part att klandra en skiljedom om den anser att ett formellt fel har förekommit under förfarandet eller i domen. Efter genomgången av domarna är min uppfattning att det i en inte obetydlig del av klandermålen på förhand framstod som relativt klart att det inte var fråga om något fel som skulle nå framgång. Exempelvis kan nämnas Hovrätten över Skåne och Blekinges mål T 336-08¹¹² där klaganden anförde att skiljedomen skulle upphävas på grund av ordre public eller uppdragsöverskridande. Till stöd härför angavs huvudsakligen att skiljemannen hade tillämpat avtalsrättsliga regler fel, trots att denna typ av fel inte utgör grund för upphävande enligt tydliga uttalanden i förarbeten och doktrin. Framgångsfrekvensen i de mål där det förelegat rimligt fog för att processuellt fel

¹¹⁰ C-126/97 p. 35 (Eco Swiss China Time ./ Benetton International).

¹¹¹ Se exempelvis De Ly s. 514–516 och Hobér s. 458 f.

¹¹² Hovrätten över Skåne och Blekinges avgörande 2009-03-11 i mål nr T 336-08 (Brain Invest International AB ./ P Francois).

förekommit som i vart fall kan tänkas falla under 33–34 §§ LSF bör följaktligen vara klart högre än tio procent.

Eftersom skiljeförfaranden i stor utsträckning används för att lösa internationella tvister är det intressant att jämföra framgångsfrekvensen i svenska klander mål med utländska domstolars motsvarande prövning. I vilken utsträckning meddelade skiljedomar står fast kan nämligen vara av intresse när parter i internationella tvister väljer var förfarandet ska äga rum.¹¹³ En fransk och en schweizisk undersökning visar att framgångsfrekvensen i motsvarande klander mål i dessa länder har varit mellan åtta och femton procent.¹¹⁴ Även om jämförande slutsatser ska dras med viss restriktivitet – eftersom det inte är samma regelverk och undersökningarna kan vara utförda på olika sätt – verkar andelen upphävda skiljedomar i Sverige i vart fall inte skilja sig i någon större utsträckning från andelen upphävda skiljedomar i andra etablerade skiljedoms länder.

Sammanfattningsvis är det svårt att påstå att domstolarna går emot lagstiftarens intention och alltför lätt upphäver klandrade skiljedomar. Samtidigt menar jag dock att det från en praktikers synvinkel vore missvisande att påstå att tillämpningen är så pass restriktiv att det inte är motiverat att initiera en klanderprocess om man på någorlunda rimlig grund anser att ett formellt fel har begåtts.

Ogiltighets- och klanderregler kan till sin utformning och sitt ändamål i viss mån liknas vid RB:s domvilloregler. Båda regelverken tar sikte på domar som normalt inte kan överklagas och möjliggör att de kan angripas om de tillkommit efter grova processuella fel.¹¹⁵ Domvilloinstitutet kännetecknas av att är fråga om ett extraordinärt rättsmedel som endast kan tillämpas under vissa strängt begränsade förutsättningar.¹¹⁶ Särskilt om man ser klanderinstitutet i ett sådant perspektiv anser jag att undersökningens resultat tyder på att framgångsrik klandertalan inte kan anses sällsynt.

¹¹³ Jarvin s. 206 f. är emellertid kritisk mot att det skulle vara en generell fördel att förlägga skiljeförfaranden till länder där domstolarna är obenägna att upphäva klandrade skiljedomar. Istället bör det centrala enligt hans mening vara på vilka grunder skiljedomar upphävs av olika domstolar.

¹¹⁴ De Ly s. 515 f.

¹¹⁵ Fitger 59 kap. 1 §.

¹¹⁶ Rättsmedlen s. 199 f. och Welamson s. 242 ff.

4.3.4 Huvudsakligen uppdragsöverskridande och handläggningsfel

De uttömmande förteckningarna över ogiltighets- och klandergrunder i 33–34 §§ LSF innehåller ett antal specifika grunder och en generalklausul som anger när en skiljedom kan upphävas. Även om i princip samtliga grunder har åberopats i åtminstone något klandermål under de senaste elva åren visar undersökningen tydligt att det i praktiken endast är några få grunder som förekommer frekvent. Det gäller både hur ofta grunderna åberopas och i vilken utsträckning de vinner framgång.

Först kan det konstateras att klaganden i en klar majoritet av målen, nämligen 73 procent, åberopade mer än en grund för sin talan. Framför allt är det kombinationen av uppdragsöverskridande och handläggningsfel som ofta åberopas, men även kombinationen ej giltigt skiljeavtal och uppdragsöverskridande är återkommande. Det finns även flera exempel på mål där klaganden har anfört så många som fyra alternativa klandergrunder.

En tänkbar förklaring till att klaganden väljer att åberopa flera grunder i klandermål är att den lagstadgade tidsfristens utformning inte tillåter nya grunder efter att tremånadersfristen har löpt ut. Om klaganden bedömer att det finns en möjlighet att skiljedomen kan upphävas av flera anledningar är det således viktigt att alla dessa anges i klandertalan. Klaganden kan dock inte kringgå regelns syfte genom att slentrianmässigt åberopa alla sex punkter som återfinns i paragrafen. Enligt lagstiftaren avser nämligen begreppet klandergrund i detta sammanhang rättsfaktum och inte de i lagtexten uppräknade grunderna.¹¹⁷ Det kan följaktligen vara motiverat att klaganden anger flera klandergrunder men det är viktigt att inte enbart hänvisa till en viss punkt i klanderparagrafen utan att även ange alla de omständigheter som kan ge upphov till att domen upphävs.¹¹⁸

En annan förklaring till att alternativa grunder anförs i de flesta klandermål kan vara att det finns vissa gränsdragningssvårigheter mellan framför allt första och andra klander-

¹¹⁷ Prop. 1998/99:35 s. 149.

¹¹⁸ Civilprocessen s. 52 och prop. 1998/99:35 s. 149 f.

grunden samt andra och sjätte klandergrunden.¹¹⁹ I sådana fall kan klaganden vilja säkerställa att prövningen omfattar båda grunderna. Detta är huvudsakligen av betydelse när det gäller klander eftersom domstolen har en skyldighet att pröva samtliga ogiltighetsgrunder ex officio. Dessutom prekluderas inte icke åberopade ogiltighetsgrunder, vilket är fallet beträffande klandergrunder.

Beträffande uppdelningen mellan ogiltighetsgrunder och klandergrunder är det tydligt att klandergrunderna används i betydligt större utsträckning. Detta är inte särskilt förvånande med hänsyn till att ogiltighetsgrunderna endast är avsedda för situationer då viktiga allmänna intressen har överträtts. Jämfört med klandergrunderna torde det många gånger även vara lättare att i förväg avgöra om det föreligger någon risk för att en ogiltighetsgrund föreligger. Exempelvis bör det för en skiljeman i regel vara svårare att avgöra om prövningen av en närliggande tvistefråga utgör ett uppdragsöverskridande, än om en fråga enligt lag inte är skiljedomsässig eller om förfarandet strider mot grunderna för den svenska rättsordningen.¹²⁰ När det gäller kravet på att iaktta formföreskrifter bör det sällan råda någon tvekan om exempelvis kravet på undertecknad skiljedom är uppfyllt. Man skulle visserligen kunna tänka sig att det finns meningsskiljaktigheter huruvida parterna varit överens om att endast ordföranden skulle underteckna domen enligt 31 § LSF. Skulle en sådan situation föreligga finns emellertid, som tidigare berörts, en möjlighet att åtgärda formfelet enligt 35 § LSF utan att upphäva skiljedomen. Det är därför inte förvånande att undersökningen visar att det endast finns ett fall där en skiljedom har blivit ogiltigförklarad på grund av att formkraven inte har iakttagits.¹²¹

När det gäller klandergrunderna kan det kort konstateras att resultatet av undersökningen stödjer tidigare anförda doktrinuttalanden om förekomsten av den tredje grunden, att förfarandet inte borde ha ägt rum i Sverige. Såsom framförts i doktrin är det praktiska tillämpningsområdet för denna bestämmelse mycket begränsat och det ligger

¹¹⁹ Prop. 1998/99:35 s. 235, SOU 1994:81 s. 290 och Lindskog 34 § 5.2.6.

¹²⁰ Heuman s. 605 f. och 599 f.

¹²¹ Svea hovrätts mål nr T 4390-04 (2005-09-12). Det är snarast förvånande att domstolen inte synes ha tillåtit att felet åtgärdades genom att möjliggöra för medskiljemännen att underteckna domens rättelse.

helt i linje med att denna klandergrund är den enda som över huvud taget inte har varit föremål för prövning under de senaste elva åren.

Något mer förekommande är de mål som rör avsaknad av giltigt skiljeavtal respektive obehörig eller felutsedd skiljeman. Att skiljedomen inte har omfattats av ett giltigt skiljeavtal har åberopats i 18 klanderfall varav ett har varit framgångsrikt. Målet var klandertalan bifölls var Svea hovrätts dom 2007-12-17 i mål nr T 3108-06 (Staten Ukraina ./ Norsk Hydro) och rörde huruvida ett giltigt skiljeavtal förelåg mellan parterna. Efter att ha prövat bland annat lagvalsfrågor, om något avtal ingåtts av behöriga företrädare samt om avtal ingåtts genom konkludent handlande fann hovrätten att giltigt skiljeavtal inte fanns och att domen således skulle upphävas.

När det sedan gäller klander på grund av behörighetsfel hänförliga till en skiljeman har detta prövats i åtta mål. I ett av målen har klandertalan vunnit framgång. I inget av dessa fall har det framförts att någon skiljeman varit obehörig enligt 7 § LSF, utan det har huvudsakligen varit fråga om jäv enligt 8 § LSF. Det finns också något fall av invändningar mot hur skiljemännen har utsetts. Målet som ledde till att skiljedomen upphävdes var NJA 2007 s. 841¹²² där frågan gällde om det i ett skiljeförfarande förelåg omständigheter som kunde rubba förtroendet för skiljemannens opartiskhet. Skiljemannen arbetade nämligen deltid som jurist vid en advokatbyrå som hade skiljeförfarandets ena part som en viktig klient. Högsta domstolen fann att ingen av de exemplifierande jävspunkterna i 8 § LSF hade förelegat men att intresse- och lojalitetsbindningen till byråns klient var tillräckligt stark för att skiljemannen inte borde ha åtagit sig uppdraget. Rätten ansåg därför att det förelåg omständigheter som kunde rubba förtroendet för skiljemannens opartiskhet, varför skiljedomen upphävdes.

Av undersökningen av de senaste elva årens klanderfall framgår det att uppdragsöverskridande och handläggningsfel är de klandergrunder som både har tillämpas mest och som har inneburit att flest skiljedomar har upphävts. Att handläggningsfel har åberopats i två tredjedelar av klanderfallen och uppdragsöverskridande nästan lika ofta kan sannolikt till stor del förklaras av dessa klandergrunders vida utformning. Flera av de

¹²² Högsta domstolens avgörande 2007-11-19 i mål nr T 2448-06 (A J ./ Ericsson AB).

andra ogiltighets- och klandergrunderna avser överträdelser av relativt tydliga bestämmelser eller principer, såsom att förfarandet har ägt rum i fel land, att formföreskrifter inte är uppfyllda eller att en fråga inte är skiljedomsässig. Uppdragsöverskridande och handläggningsfel öppnar däremot upp för många svårbedömda frågor för både parter och skiljemän; riskerar skiljemännen att domen kan komma att hävas om de exempelvis prövar en sidofråga eller inte bedriver processledning i någon större utsträckning? Både uppdragsöverskridande och handläggningsfel ger även upphov till frågan i vilken utsträckning det processuella felet måste ha inverkat på utgången för att domen ska kunna upphävas. Det finns således skäl att närmare studera de två praktiskt mest tillämpade grunderna uppdragsöverskridande och handläggningsfel.

5 Uppdragsöverskridande och handläggningsfel

5.1 Allmänt

5.1.1 Karaktäristiska drag

Att skiljeförfarande baseras på ett avtalsförhållande mellan parterna är särskilt tydligt när det gäller klandergrunderna uppdragsöverskridande och handläggningsfel. Till skillnad från flera av de andra ogiltighets- och klandergrunderna är det till stor del parternas skiljeavtal samt överenskommelser och instruktioner under förfarandet som avgör om skiljemännens handläggning utgör ett fel som medför att skiljedomen ska upphävas.¹²³ En konsekvens av den starka partsautonomin är i det här avseendet bland annat att ett potentiellt handläggningsfel bland annat måste bedömas i ljuset av parternas överenskommelser och agerande i det aktuella fallet; skiljemännens avvisande av bevisning i ett skiljeförfarande kan utgöra handläggningsfel i ett mål, medan ett motsvarande avvisande i ett annat mål är acceptabelt för att parterna exempelvis har enats om att bevisföringen ska vara begränsad.¹²⁴ Därmed inte sagt att gränserna för vad som utgör uppdragsöverskridande och handläggningsfel uteslutande avgörs av parterna. Dels sätter lagbestämmelser upp en ram för vad parterna får avtala om, dels är skiljemännens beslut och anvisningar väsentliga för att avgöra om ett processuellt fel har ägt rum.¹²⁵

5.1.2 Gränsdragningen uppdragsöverskridande – handläggningsfel

Både uppdragsöverskridande och handläggningsfel är relativt allmänt hållna klandergrunder, vilket inte enbart medför att de kan tillämpas på en rad olika situationer utan även att det finns fel som kan falla under båda grunderna. Även om generalklausulen i 34 § första stycket sjätte punkten LSF – liksom andra generalklausuler – är formulerad som en subsidiär regel i förhållande till de mer specifika bestämmelserna, finns det inget hinder mot att stödja sig på generalklausulen även i fall då annan grund är tillämplig. I

¹²³ Hassler & Cars s. 138, Madsen s. 226 f. och s. 232 samt Jarvin s. 211 som visar att motsvarande synsätt även gäller i bland annat engelsk rätt.

¹²⁴ Heuman s. 607 och Lindskog 34 § 4.2.

¹²⁵ Bolding s. 149 och Heuman s. 620.

klander målet NJA 1998 s. 189 förklarade klaganden att han inte grundade sin talan på uppdragsöverskridande, trots att det inte var uteslutet att det var den mest lämpliga grunden. HD tillämpade likväl generalklausulen.¹²⁶

Som undersökningen visar är det vanligt att dessa två klandergrunder åberopas som alternativa grunder i samma mål. Att avgöra om ett visst handläggningsfel även utgör ett uppdragsöverskridande är dock inte enbart en fråga av akademisk art. Generalklausulen skiljer sig nämligen från övriga klandergrunder på så sätt att det uppställs ett uttryckligt krav på att den endast är tillämplig då felet sannolikt har inverkat på utgången och att det inte har vållats av klaganden. Jag återkommer till frågan huruvida det finns ett implicit inverkanerekvisit även när det gäller uppdragsöverskridande. Men att det i lagtexten har uttryckts två särskilda krav för att generalklausulen ska vara tillämplig talar för att gränsdragningsfrågan inte är oväsentlig.

Vad som skiljer uppdragsöverskridande enligt 34 § första stycket andra punkten LSF från handläggningsfel enligt sjätte punkten behandlades aldrig i någon större utsträckning i lagens förarbeten. Frågan förefaller fram till nyligen inte ha blivit föremål för någon mer ingående prövning i rättspraxis.¹²⁷ Frågan har diskuterats i doktrinen.¹²⁸ Genom ett färskt avgörande från Högsta domstolen har rättsläget blivit bättre klarlagt.

I NJA 2009 s. 128¹²⁹ klandrade part en skiljedom och anförde att skiljenämnden gjort sig skyldig till uppdragsöverskridande enligt 34 § första stycket andra punkten LSF genom att den i stor utsträckning underlåtit att ange domskäl, eller lämnat ofullständiga eller motstridiga sådana. Aktuella skiljedomsregler föreskrev att en skiljedom ska innehålla domskäl. Svaranden bestred klandertalan bland annat genom att invända att bristande domskäl inte kan utgöra uppdragsöverskridande utan endast handläggningsfel enligt sjätte punkten samma paragraf. Högsta domstolen anförde att ”uppdragsöverskridande tar sikte på ramarna för skiljenämndens materiella prövning av den överlämnade frågan. Ett exempel på uppdragsöverskridande är att skiljenämnden gått utöver parternas

¹²⁶ NJA 1998 s. 189, särskilt s. 197 och 204 samt Heuman s. 635 not 205.

¹²⁷ Jfr prop. 1998/99:35 s. 145 ff.

¹²⁸ Se exempelvis Lindskog 34 § 4.2, Madsen s. 232 och Heuman s. 616 ff.

¹²⁹ Högsta domstolens avgörande 2009-03-31 i mål nr T 4387-07 (Soyak International ./ Hochtief AG).

yrkanden, ett annat att den grundat sitt avgörande på ett rättsfaktum som inte åberopats”. Detsamma gäller om parterna ”[inskränker] skiljenämndens prövning till att gälla tillämpningen av ett visst lagrum eller på annat begränsande sätt disponerar över förfarandet. [...] Annorlunda förhåller det sig med instruktioner som tar sikte på hur förfarandet skall genomföras inom de ramar som följer av skiljeavtalet, yrkanden, åberopade omständigheter och införd bevisning. Följer inte skiljenämnden en sådan instruktion är det normalt fråga om ett handläggningsfel”. De partsinstruktioner som enligt klaganden hade åsidosatts av skiljenämnden utgjorde enligt Högsta domstolen följaktligen inget uppdragsöverskridande utan ett handläggningsfel.

Högsta domstolens avgörande synes ligga i linje med vad som tidigare har anförts i doktrin men det tydliggör samtidigt i viss mån var gränsen ska gå. Mot bakgrund av målet framstår den avgörande vattendelaren mellan uppdragsöverskridande och handläggningsfel vara om felet är hänförligt till vad skiljemännen materiellt ska pröva respektive hur denna prövning ska ske.

5.2 Uppdragsöverskridande – tendenser i senare praxis

5.2.1 Ett urval av avgöranden sedan ikraftträdandet av LSF

Tidigare i framställningen har det bland annat redogjorts för syftet med klandergrunderna uppdragsöverskridande och handläggningsfel, vilken typ av fel de är avsedda att tillämpas på och hur de förhåller sig till övriga klandergrunder. Mycket av det som på senare tid har skrivits i doktrin och förarbeten om såväl LSF generellt som klanderreglerna mer specifikt – och således har kommit i uttryck i denna redogörelse – härrör inte oväntat från tiden omkring LSF:s ikraftträdande. När det nu har gått ett drygt decennium sedan ikraftträdandet är det motiverat att studera rättspraxis för att se hur rättsläget har utvecklats sedan dess. Undersökningen av de senaste elva årens ogiltighets- och klandermål visar bland annat att uppdragsöverskridande och handläggningsfel är de klart mest åberopade klandergrunderna. Nästa steg blir därför att lyfta fram ett antal intressanta avgöranden från Högsta domstolen och hovrätterna under den undersökta tidsperioden som berör dessa två klandergrunder.

5.2.2 Åberopande av rättsfakta och principen ”jura novit curia”

I lagmotiv och doktrin har det sedan tidigare framgått att principen ”jura novit curia” gäller i skiljeförfaranden mellan svenska parter; i regel står det således skiljemännen fritt att tillämpa de rättsregler som de finner är lämpliga, även om parterna inte har anfört dessa specifikt, så länge skiljemännen håller sig till åberopade rättsfakta. Däremot är skiljemännen skyldiga att följa en eventuell överenskommelse mellan parterna som innebär att den rättsliga prövningen begränsas till visst lagrum eller liknande.¹³⁰ I ett hovrättsavgörande från 2009 uppkom bland annat fråga om krav på åberopande av att en rättsregel avtalats bort samt om part som under ett förfarande godkänner domsreciten får åberopa andra rättsfakta än vad som framgår av reciten.

I Svea hovrätts mål T 4548-08¹³¹ yrkade klaganden att en skiljedom skulle upphävas för att skiljenämnden överskridit sitt uppdrag när den dömt över omständigheter som inte hade åberopats. Det var ostridigt parterna emellan att svaranden aldrig hade åberopat att parterna specifikt hade avtalat bort den allmänna rättsprincipen om hävningsrätt vid väsentligt avtalsbrott, men enligt klaganden hade skiljemännen lagt detta rättsfaktum till grund för domen. Svaranden invände bland annat att domen inte alls var grundad på ett sådant avtal utan att parterna genom avtal om inköpsvillkor uttömmande hade reglerat hur dessa frågor skulle hanteras och att det därför inte fanns något utrymme att tillämpa allmänna civilrättsliga principer. Hovrätten inledde med att konstatera att det som en allmän utgångspunkt får förutsättas att de rättsfakta som parterna åberopar också framgår av den recit som godkänts av dem. Efter att ha gjort en tolkning av svarandens talan så som den kom till uttryck i reciten anförde hovrätten att svaranden hade åberopat inköpsvillkoren i ett annat avseende. Däremot inte som rättsfaktum för att inköpsvillkoren skulle utgöra en uttömmande reglering parterna emellan av de sanktioner som skulle kunna förekomma vid avtalsöverträdelser och utesluta tillämpning av allmänna rättsprinciper. Enligt rätten hade skiljenämnden följaktligen grundat sitt avgörande på ett rättsfaktum som inte var åberopat och ett uppdragsöverskridande var för handen, varpå skiljedomen upphävdes. Hovrätten tillät inte att domen skulle få överklagas.

¹³⁰ Prop. 1998/99:35 s. 145 f., Calissendorff s. 146 och Cars s. 163 ff.

¹³¹ Svea hovrätts dom 2009-12-01 i mål nr T 4548-08 (Systembolaget AB ./ V&S AB).

Utifrån hovrättens avgörande kan det först konstateras att parterna gör klokt i att säkerställa att alla rättsfakta som de önskar åberopa tydligt finns med i domsreciten, i vart fall då de står inför att godkänna den. Att både effektivitetsskäl och förutsebarhets-skäl talar för att parterna ges möjlighet att godkänna reciten är ingen nyhet.¹³² Däremot tyder hovrättens domskäl på att den går ett steg längre och att part riskerar att förlora rätten att göra gällande rättsfakta som inte återfinns i godkänd recit, trots att de återfinns i ingivna inlagor.

Vidare väcker avgörandet frågan hur tydligt parterna måste kvalificera ett visst faktum såsom ett rättsfaktum för att skiljemännen ska få lägga det till grund för sitt avgörande. I vart fall i tvister mellan svenska parter har de grundläggande processrättsliga principer som kommer till uttryck i RB ansetts gälla även i skiljeförfaranden.¹³³ Av rättspraxis framgår att 17 kap. 3 § RB har tolkats strängt och att det för att en omständighet ska anses uppfylla kravet på åberopande inte är tillräckligt att en part har ”pekat på” på ett visst faktum i den rättsliga argumentationen. För att en omständighet ska få ligga till grund för ett avgörande har Högsta domstolen ansett att det utifrån omständighetens ”innehåll och det sammanhang i vilket det gjordes” måste framgå att det underställs domstolen för prövningen av viss fråga.¹³⁴ I förevarande klander mål hade svaranden åberopat de aktuella inköpsvillkoren i sin talan. Hovrätten ansåg emellertid att villkoren inte anförts till stöd för ett påstående att de uttömmande reglerade avtalssanktionerna mellan parterna, vilket skulle utesluta en tillämpning av hävning enligt allmänna rättsprinciper. I likhet med vad som gäller vid domstolsförfarande måste följaktligen varje omständighet som åberopas även sättas i relation till en rättsföljd.¹³⁵

Ett hovrättsavgörande från året innan exemplifierar även avvägningen mellan, å ena sidan, att prövningen inte får gå utanför skiljemännens uppdrag och åberopade rättsfakta samt, å andra sidan, att skiljemännen inte är begränsade av parternas argumentation om gällande rätt. Denna gång rörde det sig om gränsdragningen mot bevisvärdering och avtalstolkning.

¹³² Se exempelvis Heuman s. 528 och där anförda referenser.

¹³³ Prop. 1998/99:35 s. 145 och SOU 1994:81 s. 176 f.

¹³⁴ NJA 1980 s. 352 och NJA 1996 s. 52.

¹³⁵ Civilprocessen s. 248.

Svea hovrätts mål T 5398-05¹³⁶ avsåg klander av en skiljedom om tilläggsköpskilling enligt ett aktieöverlåtelseavtal. Klaganden menade att skiljemännen överskred sitt uppdrag när de inkluderat viss verksamhet i beräkningen av köpeskillingen trots att ingen av parterna hade gjort gällande att denna verksamhet skulle inkluderas i beräkningen. Svaranden bestred och menade att någon invändning om hur tolkningen skulle ske inte krävdes för att skiljemännen skulle få döma som de gjorde. Hovrätten uttalade att den avgörande frågan var om den aktuella verksamheten utgjorde ett rättsfaktum som således måste åberopas av part. Rätten ansåg att nämndens bedömning av frågan om vilken verksamhet som skulle ligga till grund för beräkningen utgjorde avtalstolkning inom ramen för dess bevisvärdering och att benämningen av verksamheten inte utgjorde ett rättsfaktum. Skiljemännen hade således inte lagt något icke åberopat rättsfaktum till grund för sitt avgörande. Klandertalan ogillades.

Det kan tyckas att det strider mot partsautonomin i skiljeförfaranden att skiljemännen grundar sitt avgörande på en rättsregel eller bevisvärdering som inte har varit uppe för diskussion under förfarandet.¹³⁷ Hovrättsavgörandet från 2008 illustrerar dock att uppdragets ram utgörs av de rättsfakta och bevisfakta som parterna åberopar, inte hur de rättsligt argumenterar att tillämpningen ska ske.¹³⁸ Den aktuella avtalsdokumentationen var åberopad, liksom att köpeskillingen skulle beräknas på grundval av denna. Att skiljemännen sedan tolkat åberopad bevisning på ett sätt som avvek från båda parternas argumentation kan eventuellt föranleda invändningar mot den materiella bedömningen, men utgör inte ett formellt fel. Skiljemännen prövade, enligt hovrättens bedömning, den fråga de haft i uppdrag att pröva.

Som tidigare behandlats (se avsnitt 3.2) är det inte ett formellt fel om skiljemännen gör en felaktig tolkning av tillämplig lag. Om de däremot helt underlåter att tillämpa en lagvalsklausul kan klandergrund föreligga. Hur avvägningen ska göras har varit föremål för prövning i ett hovrättsavgörande på senare år.

¹³⁶ Svea hovrätts dom 2008-03-20 i mål nr T 5398-05 (M Kjellberg ./ Proffice AB).

¹³⁷ Calissendorff s. 146 f., som också lyfter fram att frågan om i vilken grad processledning ska äga rum i denna typ av fall inte är helt okontroversiell.

¹³⁸ Lindskog 34 § 4.2.5–4.2.6.

En skiljedom i en bilateral investeringstvist klandrades i rättsfallet RH 2003:55¹³⁹. Klaganden yrkade att domen skulle upphävas av flera skäl och anförde bland annat att skiljemännen hade grundat domen på allmänna skälighetsbedömningar istället för den lag som utpekades av tillämpligt fördrag. Hovrätten anförde inledningsvis att utgångspunkten i svensk rätt är att skiljemännen ska tillämpa gällande rätt om parterna inte har bestämt något annat. Enligt förarbetena har lagstiftaren velat begränsa möjligheterna att klandra en dom på grund av att fel lag har tillämpats. För att det ska vara fråga om uppdragsöverskridande krävs det att skiljemännen i strid med en uttrycklig bestämmelse om att ett visst lands lag ska tillämpas på tvisten tillämpar ett annat lands lag. Enligt hovrättens bedömning ska det i det närmaste vara fråga om ett medvetet ignorerande av den anvisade lagen. I förevarande fall ansåg rätten att skiljemännen hade följt anvisningarna i lagvalsklausulen och inte grundat sitt avgörande på någon allmän skälighetsbedömning. Att varje rättsligt påstående inte kan härledas till en angiven rättsregel innebär inte att skiljemännen har bortsett ifrån parternas lagval. Även om lagvalsklausulen har tolkats felaktigt (vilket hovrätten inte tog ställning till) innebär det inte att uppdragsöverskridande föreligger.

Domen följer lagmotiven och tydliggör i likhet med doktrinen att felaktig tillämpning av lagvalsanvisningar inte utgör grund för framgångsrik klandertalan såvida det inte är fråga om medvetna överträdelser från skiljemännens sida.¹⁴⁰ Det måste vara mycket svårt att visa att skiljemännen helt bortsett ifrån en lagvalsbestämmelse och inte bara tolkat den fel, så möjligheterna att nå framgång med en klandertalan på denna grund torde vara mycket begränsad.

5.2.3 Fastställande av skiljemännens uppdrag

För att kunna avgöra om ett skiljemannauppdrag har överskridits är det nödvändigt att först fastställa varuti uppdraget består. Hur detta ska göras har belysts i ett hovrättsavgörande där även frågan om partiell hävning var föremål för prövning.

¹³⁹ Svea hovrätts dom 2003-05-15 i mål nr T 8735-01 (Tjeckiska republiken ./ CME).

¹⁴⁰ Prop. 1998/99:35 s. 123, Lindskog 34 § 4.2.6 samt Heuman s. 586 och s. 611 f.

I Svea hovrätts mål T 8016-04¹⁴¹ gjorde klaganden i första hand gällande att en skiljedom skulle upphävas på grund av uppdragsöverskridande. Klaganden ansåg att skiljenämnden hade avslagit klagandens jämkningsyrkande på en grund som inte hade underkastats nämndens prövning, vilket svaranden bestred. Hovrätten anförde att skiljemännens uppdrag får läsas ur parternas sätt att utforma och utföra sin talan i förfarandet. Uppdraget kan förvisso tänkas vara mer inskränkt än att pröva de frågor som följer av parternas talan, men bevisbördan vilar i så fall på den part som påstår det. Klagandens påstående att överenskommelse träffats mellan parterna om att inskränka prövningen av viss fråga kunde enligt rätten inte anses visat. Skiljemännens uppdrag definierades därför av parternas talan såsom denna var utformad. Efter att ha jämfört parternas talan med skiljemännens bedömningar fann hovrätten likväl att domen var grundad på omständigheter som skiljemännen inte hade i uppdrag att pröva. Avslutningsvis konstaterade hovrätten att denna jämkningsgrund var särskiljbar från övriga grunder i målet och att den byggde på delvis olika omständigheter. Därtill tog yrkandena sikte på olika rättsregler. Skiljedomen hävdes därför endast till den del som kunde hänföras till uppdragsöverskridandet.

När det gäller frågan hur skiljemännens uppdrag ska fastställas går avgörandet inte emot vad som tidigare uttalats i förarbeten och doktrin (se avsnitt 3.5.2), men argumentationen utvecklas något. I doktrinen har det på sina håll lagts stor vikt vid vad som kan utläsas ur själva skiljeavtalet och påkallelseskraften.¹⁴² Av hovrättens motivering synes emellertid även parternas sätt att i övrigt utforma och utföra sin talan vara viktigt. Att efterföljande processhandlingar inte sällan kan tillmätas större betydelse än själva påkallelsen kan förklaras av parternas rätt att ompositionera sig i enlighet med 23 § LSF.¹⁴³ Eftersom parterna enligt LSF inte är bundna av den ursprungliga påkallelsen är det rimligt att även parternas sätt att i övrigt utforma och utföra sin talan påverkar uppdragets ram. Vidare framhålls det i domen att instruktioner till skiljemännen om deras uppdrag som inte avspeglas i parternas talan förvisso kan förekomma, men att sådana riskerar att skapa oklarheter. Den part som påstår att uppdragets omfattning skiljer sig från parternas talan har enligt hovrätten därför bevisbördan för att tydliga

¹⁴¹ Svea hovrätts dom 2005-11-03 i mål nr T 8016-04 (If Skadeförsäkring ./ Securitasbolagen).

¹⁴² Cars s. 163 f.

¹⁴³ Lindskog 34 § 4.2.2.

instruktioner har givits. Av domen framgår avslutningsvis även att skiljedomar inte bör upphävas i större utsträckning än nödvändigt och att partiell hävning bör tillämpas där så är möjligt.

5.3 Handläggningsfel – tendenser i senare praxis

Skiljeförfarandets flexibilitet och avsaknaden av överprövning på materiell grund har motiverat en mindre strikt reglering när det gäller taleändring samt återopande av nya omständigheter och bevisning i skiljeförfaranden jämfört med domstolsprocesser. I synnerhet när den blivande skiljedomens rättskraft hindrar en prövning av viss fråga måste det enligt lagstiftaren finnas starka skäl för att vägra att även denna nya omständighet blir föremål för skiljemännens prövning.¹⁴⁴ Om parterna inte har bestämt annat gäller 23 § andra stycket och 25 § andra stycket LSF som stadgar att såväl ändring av talan som ny bevisning och nya omständigheter får framställas under förfarandet om inte skiljemännen finner att det är olämpligt. I ett nyligen publicerat avgörande fick hovrätten ta ställning till om skiljemännen hade begått ett handläggningsfel när de beaktat argumentation som framförts av ena parten efter att den muntliga förhandlingen hade ägt rum.

I klandermalet RH 2009:55¹⁴⁵ yrkade klaganden att en skiljedom skulle upphävas på flera grunder, bland annat handläggningsfel på den grunden att skiljenämnden tillåtit svaranden att återropa en ny grund för sin talan efter att slutförhandlingen avslutats. Svaranden invände att talan inte hade ändrats och att klaganden i vilket fall som helst hade haft möjlighet att yttra sig över dessa omständigheter även efter svarandens ifrågavarande yttrande. Hovrätten ansåg inledningsvis att det var klarlagt att svarandens yttrande efter huvudförhandlingen inte utgjorde någon ändring av talan utan ett klagörande av dennas ståndpunkt i en fråga som tidigare diskuterats. Därefter konstaterade rätten att det inte finns några bestämmelser, varken i LSF eller i UNCITRAL-reglerna, som förbjuder ny bevisning eller nya omständigheter efter en muntlig förhandling. Istället är det skiljenämnden som enligt 23 och 25 §§ LSF avgör om nya omständigheter eller bevisning ska avvisas, exempelvis med hänsyn till

¹⁴⁴ Prop. 1998/99:35 s. 106 ff.

¹⁴⁵ Svea hovrätts dom 2009-05-04 i mål nr T 980-06 (State Oil Company of the Republic of Azerbaijan ./ Frontera Resources Azerbaijan Corporation).

den tidpunkt då de återopats. Något sådant beslut hade inte tagits i förevarande fall. Hovrätten ansåg vidare att det var tydligt att klaganden fått tillfälle att bemöta svarandens yttrande, så inte heller någon överträdelse av 24 § LSF var för handen. Skiljenämnden hade således inte gjort något handläggningsfel. Klagandens talan ogillades.

Gällande frågan i vilken mån taleändringar är tillåtna i skiljeförfaranden kan man inte vända sig till praxis för ett klart och allmängiltigt svar. Eftersom taleändringsreglerna i LSF är betydligt mer allmänt hållna än 13 kap. 3 § RB, som reglerar möjligheten till taleändringar i tvistemålsprocesser, är det till stor del parterna och skiljemännen som avgör vad som ska tillåtas utifrån förutsättningarna i det enskilda fallet.¹⁴⁶ Även om det inte med säkerhet går att dra en klar gräns för i vilka fall taleändringar och ny bevisning tillåts under förfarandets gång pekar hovrättens avgörande och doktrinuttalanden dock mot att risken för handläggningsfel är större när de avvisas än när de tillåts. Att felaktigt avvisa en grund eller ett yrkande skulle kunna medföra oönskade situationer där domens rättskraft gör att parten aldrig får sin fråga prövad i sak. Medan den motsatta situationen, att part i ett sent skede tillåts anföra ny omständighet inte får lika allvarliga konsekvenser så länge motparten ges möjlighet att bemöta den nya omständigheten och förfarandet inte fördröjs markant. Från rättssäkerhetssynpunkt anses det därför finnas en presumtion att skiljemännen ska vara generösa med att tillåta parterna att ändra sin talan. Därigenom reduceras riskerna för materiellt felaktiga domar. Att en part inte har fått tillfälle att i erforderlig omfattning utföra sin talan har däremot ansetts utgöra ett typexempel på handläggningsfel.¹⁴⁷

Två andra former av potentiella handläggningsfel som har varit uppe till prövning är i vilken mån en skiljaktig skiljeman ska delta i handläggningen och domskrivningen samt huruvida lis pendens och res judicata utgör klandergrund då det är olika men varandra närstående motparter.

¹⁴⁶ Heuman s. 422.

¹⁴⁷ Lindskog 34 § 5.2.1, Heuman s. 423 f., s. 433 och s. 643 samt Madsen s. 232.

I det ovan redovisade rättsfallet RH 2003:55¹⁴⁸ (se avsnitt 5.2.2) uppkom även fråga om upphävande av skiljedom på grund av att klaganden gjorde gällande res judicata och lis pendens samt att en av skiljemännen hade uteslutits från delar av handläggningen. Före det aktuella skiljeförfarandet inleddes hade ett skiljeförfarande i ett annat land inletts gentemot klaganden rörande samma yrkanden och grunder. Hovrätten slog inledningsvis fast att lis pendens och res judicata enligt svensk rätt är sakprövningshinder som beaktas först efter det att part har gjort invändning därom. Dess dispositiva natur medför även att brott häremot inte kan medföra ogiltighet enligt 33 § LSF. Prövningen ska istället ske mot 34 § LSF. För att lis pendens eller res judicata ska föreligga krävs bland annat att det är samma parter i de båda målen. I förevarande fall var klaganden i klander målet svarande i båda skiljeförfarandena. Däremot var motparten i det ena förfarandet en fysisk person, medan en juridisk person var motpart i det andra. Frågan var därför om identitet förelåg mellan de två motparterna. Efter att ha konstaterat att klaganden inte kunnat visa rättsligt stöd för sitt påstående om genomsyn anförde hovrätten att det i svensk rätt inte kan anses råda identitet mellan ett bolag och en kontrollerande minoritetsaktieägare, även om identitetsbegreppet tolkas extensivt. Eftersom parterna därigenom inte var desamma i de två målen förelåg varken res judicata eller lis pendens. Inte heller kunde klagandens påstående om att en skiljeman blivit utesluten från förfarandet vinna framgång. Det är viktigt att alla skiljemän ges samma möjlighet att delta i handläggningen och att få komma med synpunkter på domsförslagen, även den som har en skiljaktig mening. Däremot ska en dissident inte kunna obstruera och fördröja förfarandet. I detta fall hade den skiljaktiga skiljemannen beretts möjlighet att vara delaktig i hela förfarandet och komma med synpunkter på domskrivningen. Grund för klander förelåg således inte.

Om rätten finner att alla skiljemän har haft möjlighet att delta i avgörandet på lika villkor och kunnat framföra sina synpunkter på domen förefaller det naturligt att skiljedomen inte kan upphävas för att en skiljeman valt att inte delta i hela avgörandet. Regeln i gamla SkmL att samtliga skiljemän ska delta i avgörandet har ersatts av 30 § LSF. Däri stadgas att övriga skiljemän inte är hindrade att avgöra tvisten därför att en

¹⁴⁸ Svea hovrätts dom 2003-05-15 i mål nr T 8735-01 (Tjeckiska republiken ./ CME).

skiljeman låter bli att delta utan giltigt skäl. Syftet bakom lagändringen var nämligen att en skiljaktig skiljeman inte ska kunna obstruera förfarandet och hindra meddelande av en dom genom att vara frånvarande. Det viktiga är att alla skiljemän ges lika möjlighet att delta i förfarandet och avgörandet.¹⁴⁹ Hovrättens avgörande ligger i detta avseende således helt i linje med lagstiftarens intention. Det har anförts att utgången sannolikt skulle ha blivit densamma i de flesta andra länder.¹⁵⁰

Om inte domslutet så i vart fall hovrättens domskäl i *lis pendens* och *res judicata*-delen har ifrågasatts i den internationella doktrinen. Avgörandet är inte förvånande i så mån att det följer huvudprincipen i svensk processrätt; *lis pendens* och *res judicata* gäller endast mellan samma parter och rättskraften träffar inte tredje man.¹⁵¹ Kritiken mot att hovrätten följde huvudprincipen tar framför allt sikte på situationer som det förevarande när klaganden i respektive skiljeförfarande rörande samma investeringsförhållande har ett starkt gemensamt ekonomiskt intresse. Det har bland annat hävdats att en investerare kan utnyttja att hans bolag formellt sett inte är samma part, trots att de kontrolleras av honom, för att påkalla parallella skiljeförfaranden vid olika fora gällande samma investering. Det vore inte en önskvärd situation om flera skiljenämnder meddelade domar avseende samma tvist, oavsett om de är motstridiga eller innebär att ena parten förpliktas utge ersättning upprepade gånger.¹⁵² Oavsett om kritiken är befogad eller om dessa risker är av mer hypotetisk karaktär, kan jag tycka att det vore önskvärt att hovrättens motivering i denna del varit något mer utförlig. Att kortfattat konstatera att *lis pendens* och *res judicata* enligt svensk rätt tar sikte på mål mellan samma parter är självfallet inte fel, men det ger ingen vägledning när det gäller att bedöma om hovrätten anser att det finns några undantag eller om de har beaktat några problem med en sådan tillämpning.

Det finns ingen bestämmelse i LSF som uppställer några särskilda krav på domskäl och hur de ska utformas. Däremot förekommer det att parternas skiljeavtal eller tillämpligt skiljedomsreglemente uppställer regler därom. Eftersom sådana instruktioner avser

¹⁴⁹ Prop. 1998/99:35 s. 128 f.

¹⁵⁰ Rubins s. 207.

¹⁵¹ Fitger 13 kap. 6 § och 17 kap. 11 §.

¹⁵² Wiwen-Nilsson s. 256 f., Rubins s. 210 och Soltysinski & Olechowski s. 235.

handläggningen av tvisten och inte den materiella prövningens omfattning kan en överträdelse av instruktionerna utgöra ett klanderbart handläggningsfel.¹⁵³ Högsta domstolen har i en dom nyligen fått ta ställning till vad som krävs för att en skiljedom ska kunna upphävas till följd av bristfälliga domskäl och därigenom även vilka krav som kan ställas på domskäl i skiljeförfaranden.

I rättsfallet NJA 2009 s. 128¹⁵⁴ hade ett skiljeförfarande genomförts enligt SCC:s skiljedomregler. Dessa innehåller bland annat en bestämmelse att skiljedom ska innehålla domskäl. Klaganden klandrade skiljedom och yrkade att den skulle upphävas på grund av att skiljenämnden i stor utsträckning underlåtit att ange domskäl eller lämnat ofullständiga eller motstridiga sådana. Enligt Högsta domstolen finns det många skäl varför en dom ska vara motiverad, men domstolen framhöll att man måste skilja mellan vad som är god sed bland skiljemän och sådana domskäl som är så bristfälliga att de kan utgöra grund för klander. Även om domskälen är viktiga för rättssäkerheten får en kvalitativ bedömning av domskälen inte riskera att bli en materiell överprövning av skiljemännens ställningstagande som urholkar domens slutgiltighet. Högsta domstolen fann därför att endast domskäl som är så ofullständiga att de kan likställas med att domskäl saknas kan medföra att handläggningsfel föreligger. Klagandens invändningar i klanderområdet avsåg framför allt hur skiljemännen hade behandlat parternas bevisning och argumentation. Även om det enligt rätten kan vara önskvärt att domskälen inte bara anger vad som är bevisat utan även grunderna för värderingen, utgör avsaknad av det senare inget handläggningsfel som utgör grund för klander. Klagandens talan ogillades således.

Sedan lång tid tillbaka synes den förhärskande uppfattningen i doktrinen vara att det inte råder någon skyldighet enligt svensk rätt att förse skiljedomar med domskäl. Skiljedomar kan därför i regel inte med framgång klandras för att domskäl saknas eller är bristfälliga.¹⁵⁵ Högsta domstolens dom går inte emot denna uppfattning utan tar sikte på fall då parterna direkt, eller genom att använda ett skiljedomreglemente, kommit

¹⁵³ NJA 2009 s. 128.

¹⁵⁴ Högsta domstolens avgörande 2009-03-31 i mål nr T 4387-07 (Soyak International ./ Hochtief AG), som även behandlades avseende en annan fråga under avsnitt 5.1.2 ovan.

¹⁵⁵ Bolding s. 165 och Heuman s. 654 f. Annorlunda förhåller det sig i flera andra länder och enligt UNCITRAL:s modellag där ett uttryckligt krav på domskäl återfinns, se Born s. 2450 ff.

överens om att skiljedomen ska ha domskäl. Om skiljemännen i sådant fall bortser från en sådan instruktion och avkunnar en dom utan domskäl kan den komma att upphävas. En skiljedom som innehåller någon form av domskäl kan enligt Högsta domstolens avgörande däremot endast upphävas om domskälen är så ofullständiga att situationen kan likställas med att domskäl saknas. Domen ger med andra ord uttryck för den restriktivitet som präglar klanderreglerna; det är bara vid mycket allvarliga processuella fel som det kan komma på fråga att upphäva en skiljedom.

5.4 Slutsatser

Även om genomgången av det senaste decenniets klanderpraxis beträffande uppdragsöverskridande och handläggningsfel innehåller prövningar av många olika typer av fel är partsautonomins betydelse och domstolarnas restriktivitet särskilt framträdande kännetecken.

Vad som utgör uppdragsöverskridande, och i viss mån även handläggningsfel, är inte bestämt på förhand utan något som parterna själva avgör genom sitt handlande innan och under skiljeförfarandet. I flera domar tydliggörs att det är parterna som definierar skiljemännens uppdrag bland annat genom hur de utformar och utför sin talan. I prövningen av själva tvistefrågan får skiljemännen generellt anses ha stor frihet; de är inte bundna av hur parterna rättsligt argumenterar och materiella felbedömningar utgör ingen klandergrund. Däremot kan det inte nog understrykas hur viktigt det är att skiljemännen håller sig till av parterna åberopade omständigheter samt beaktar vilka rättsföljder parterna har relaterat dessa till. Att lägga en icke åberopad omständighet till grund för ett avgörande utgör något av ett typexempel på ett klanderbart uppdragsöverskridande, även om den aktuella omständigheten finns med i exempelvis ingivet bevismaterial.

Eftersom skiljemännens uppdrag begränsas av hur parterna har utformat sin talan är det ur ett partsperspektiv viktigt att på ett tidigt stadium förvissa sig om att skiljemännen har uppfattat ens talan korrekt. Rättspraxis visar att det är svårt för tappande part att i efterhand försöka angripa skiljedomen på grund av uppdragsöverskridande om alla relevanta omständigheter tydligt har åberopats och funnits med i domsreciten.

Upptäcker en part under förfarandets gång att en omständighet inte har åberopats eller att talan av annan anledning behöver ändras gör parten klokt i att snarast påpeka detta. Såvida det inte är fråga om rent olämpliga, avlägsna eller mycket sena taleändringar synes möjligheterna att få dessa beaktade vara goda. I synnerhet om taleändringen faller inom den blivande domens rättskraft torde nämligen risken för handläggningsfel vara större om skiljemännen avvisar en ändring än om de tillåter den.

Att partsautonomi är ytterst centralt i skiljeförfaranden kommer ofta till uttryck i domstolarnas prövning av klander mål. Om rätten finner att skiljemännens prövning går utanför parternas talan eller att parternas instruktioner inte följs upphävs skiljedomen. I övrigt uppvisar domstolarna däremot ett stort mått av restriktivitet och det krävs oftast betydande fel för att en klandertalan ska vinna bifall. Exempelvis krävs det i princip att skiljemännen närmast medvetet har ignorerat den av parterna anvisade lagen för att en felaktig tillämpning av en lagvalsklausul ska utgöra klandergrund. När skiljeavtalet föreskriver att domen ska vara försedd med domskäl kan den endast upphävas om domskälen är så ofullständiga att situationen kan likställas med att domskäl saknas. Att en av tre skiljemän inte har deltagit i hela handläggningen är inte tillräckligt för att utgöra handläggningsfel, utan det krävs i stort sett att skiljemannen har blivit utesluten av övriga och inte fått rimlig möjlighet att delta.

Det skulle således kunna sägas att priset parter får betala för att uppnå skiljeförfarandets fördelar bland annat är att de får bära risken för att inte enbart materiella fel, utan även mindre processuella fel, begås. Denna risk kan till viss del parterna själva förebygga genom att välja kompetenta skiljemän och ombud. När det däremot gäller mer betydande processuella fel och uppdragsöverskridanden utgör möjligheten till prövning i de allmänna domstolarna den säkerhetsventil som lagstiftaren avsett.

6 Inverkanderekvisitet

6.1 Allmänt

Konsekvenserna av att en domstol upphäver en skiljedom är betydande. Tvisten som initialt var avsedd att lösas genom ett relativt snabbt eninstansförfarande har efter klanderprövningen behandlats förgäves i två instanser – först ett skiljeförfarande och sedan i allmän domstol – med den tid och de kostnader det innebär.¹⁵⁶ Eftersom domstolen aldrig dömer över den materiella tvisten i ett klandermål krävs således en tredje prövning, ett nytt skiljeförfarande, för att tvisten ska nå ett slut. För att minimera antalet sådana situationer och upprätthålla skiljedomars slutgiltighet med alla fördelar det innebär har det ansetts motiverat att skiljedomar inte ska kunna upphävas på grund av handläggningsfel som inte har påverkat utgången i målet. I LSF och föregångaren, SkmL, finns det följaktligen ett krav på samband mellan felet och domslutet för att felet ska kunna ligga till grund för en framgångsrik klandertalan. Det räcker exempelvis inte att felet enbart har påverkat domskälens utformning.¹⁵⁷

Att det uppställs ett inverkanderekvisit¹⁵⁸ i klanderreglerna har emellertid inte enbart fördelar, det finns även en baksida härmed. För att kunna avgöra om ett fel sannolikt har inverkat på utgången krävs det att domstolen tar ställning till hur skiljemännen skulle ha bedömt tvisten om felet inte hade förekommit. En sådan prövning medför ibland att domstolen måste utvidga sin prövning till att även omfatta materiella frågor, vilket går emot grundtanken om att domstolen inte ska pröva skiljeförfarandets materiella frågor. Därtill har det i både förarbeten och doktrinen framförts att ett inverkanderekvisit kan leda till att parterna kan komma att behöva lägga fram omfattande bevisning rörande materiella frågor och att processmaterialet i klandermålen därigenom sväller på ett oönskat sätt.¹⁵⁹

¹⁵⁶ I de sällsynta fall där klandertalan även prövas av Högsta domstolen blir det således fråga om en tredje instans.

¹⁵⁷ NJA 1941 s. 468 och Heuman s. 636.

¹⁵⁸ Ibland benämnt orsaksrekvisit eller effektrekvisit.

¹⁵⁹ Editions förelägganden s. 244 och prop. 1998/99:35 s. 147.

I LSF finns ett uttryckligt inverkanderekvisit endast avseende den sista klandergrunden, handläggningsfel. Huruvida ett inverkanderekvisit uppställs för någon annan klandergrund har inte berörts i förarbetena men, som kommer att behandlas nedan, finns dock exempel i praxis på avgöranden där felets inverkan på utgången har diskuterats även vid uppdragsöverskridande. Inte heller i doktrinen har frågan fått något större utrymme, men det har framkommit vissa synpunkter och tolkningar avseende frågan om ett liknande inverkanderekvisit kan uppställas implicit vid uppdragsöverskridande.

6.2 Explicit krav vid prövning av handläggningsfel

I 34 § första stycket sjätte punkten LSF kan man läsa att handläggningsfel endast utgör klandergrund om felet ”sannolikt har inverkat på utgången”. Genom införandet av nuvarande lydelse avsåg lagstiftaren att skärpa kravet något jämfört med tidigare formulering ”med sannolikhet kan antas”. Det är nämligen inte tänkt att redan en beaktansvärd möjlighet att utgången skulle ha blivit en annan är tillräckligt för att inverkanderekvisitet ska vara uppfyllt enligt denna punkt.¹⁶⁰ Även om en viss skärpning var avsedd är det fortfarande inte fråga om något särskilt högt krav på sannolikhet. Det är normalt tillräckligt att det är sannolikt att ett fel har inverkat på utgången, även om det inte kan bevisas. Frågan är snarast om utgången skulle ha blivit annorlunda och mer fördelaktig för klagande part om något fel inte förekommit.¹⁶¹

På vilket sätt ett fel ska ha påverkat utgången och hur denna prövning ska göras är inte alldeles klart. I rättspraxis finns det en rad exempel där domstolen i slutet av domskälen, närmast i förbifarten, nöjer sig med att kortfattat slå fast att felet har påverkat utgången, utan att någon motivering till ställningstagandet anges.¹⁶² Likaså finns det exempel där domstolen på motsvarande sätt bara kortfattat yttrat motsatsen, att felet inte har påverkat utgången.¹⁶³ Om inte skälen bakom domstolarnas tillämpning anges är det svårt att med säkerhet säga hur inverkanderekvisitet ska bedömas. I doktrinen har det framförts att orsakssambandet presumeras stå i relation till felets art; vid allvarliga fel antas

¹⁶⁰ Prop. 1998/99:35 s. 148 och s. 236, SOU 1994:81 s. 179 f. samt Cars s. 172.

¹⁶¹ Lindskog 34 § 5.1.7.

¹⁶² Se exempelvis NJA 1965 s. 384 och RH 1987:121.

¹⁶³ Se exempelvis NJA 1937 s. 120.

inverkanderekvisitet vara uppfyllt och tvärtom när det är fråga om fel av liten betydelse.¹⁶⁴

6.3 Implicit krav vid prövning av uppdragsöverskridande

6.3.1 Synpunkter i doktrin

Det råder delade meningar i doktrinen huruvida det finns ett implicit inverkanderekvisit för klandergrunden uppdragsöverskridande och om det i så fall skiljer sig från vad som gäller för handläggningsfel. På många håll tas frågan över huvud taget inte upp när uppdragsöverskridande behandlas och på en del ställen möter man, utan närmare diskussion, ett kort konstaterande att det vid handläggningsfel uppställs ett inverkanderekvisit.¹⁶⁵ Det är svårt att uttyda om dessa författare utgår ifrån att denna typ av krav inte kan uppställas utöver vad som framgår av lagtexten eller om de bara inte har tagit ställning i frågan.

Det faktum att ett explicit inverkanderekvisit endast finns i paragrafens sjätte punkt är onekligen ett argument som talar emot att ett motsvarande rekvisit skulle gälla även för övriga klandergrunder.¹⁶⁶ Om lagstiftarens avsikt var att inverkanderekvisitet skulle omfatta samtliga klandergrunder torde rekvisitet formulerats som ett generellt krav i 34 § LSF, men så har inte gjorts. Att de sex klandergrunderna språkligt är utformade som en lång uppdelad mening som avslutas med inverkanderekvisitet kan rimligen inte tolkas som att rekvisitet avser samtliga punkter. Inte heller synes en sådan tolkning vinna stöd i förarbeten eller doktrin, där det explicita inverkanderekvisitet endast diskuteras i samband med sjätte punkten.

Ett annat argument som talar emot att det uppställs ett inverkanderekvisit för uppdragsöverskridande är att domstolen inte har någon diskretionär rätt att avgöra om ett upphävande är motiverat; enligt bestämmelsens utformning ska en skiljedom upphävas om någon klandergrund är för handen. Såvida ett inverkanderekvisit inte kan inläsas i någon av de fem första klandergrunderna bör domstolen rimligen inte ha någon möjlighet att

¹⁶⁴ Heuman s. 637 f.

¹⁶⁵ Se exempelvis Skiljeförfarande i Sverige s. 269, Cars s. 163 ff., Bolding s. 148 ff. och Hassler & Cars s. 138 f.

¹⁶⁶ Lindskog 34 § 4.2.9.

avstå ifrån ett upphävande på grund av att ett konstaterat fel inte har påverkat utgången.¹⁶⁷ Paragrafens obligatoriska utformning medför att domstolarna inte får välja om en dom ska upphävas efter eget godtycke. Tillämpningen av ett inverkanderekvisit förutsätter att det kan tolkas in i regeln trots att det inte stadgas uttryckligen.

Samma år som LSF trädde ikraft argumenterade Heuman för att det följer ett implicit inverkanderekvisit även vid uppdragsöverskridande genom paragrafens stadgande om partiellt upphävande.¹⁶⁸ Eftersom skiljedomar endast ska upphävas i den mån uppdraget har överskridits förutsätter följaktligen även denna klandergrund att felet har inverkat på utgången.¹⁶⁹ Typexemplet är kvantitativa uppdragsöverskridanden såsom när skiljemännen utdömer högre ersättning än vad parterna har yrkat. Upphävande ska i sådana fall endast avse den del av ersättningen som inte föll inom ramen för yrkandena. Motsvarande gäller om skiljemännen går utöver sitt uppdrag såvitt gäller ett av flera yrkanden, då upphävande om möjligt endast ska ske avseende det yrkandet som är behäftat med fel. Heuman framhåller emellertid att detta inverkanderekvisit har en begränsad räckvidd och inte alltid kan upprätthållas. Om skiljemännen exempelvis har underlåtit att beakta en invändning under förfarandet kan det i ett efterföljande klander-mål vara svårt att avgöra om utgången skulle blivit annorlunda ifall invändningen hade prövats. Ett inverkanderekvisit skulle generellt medföra betydande bevisvärigheter samtidigt som det skulle vara svårt att avgöra i vilka delar som domen skulle upphävas. Denna typ av rättstillämpningsproblem talar enligt Heuman för att ett implicit orsaks-rekvisit endast ska upprätthållas i vissa fall.¹⁷⁰

Lindskog har senare framhållit att det kan vara fråga om olika slag av inverkanderekvisit som gäller för uppdragsöverskridande i andra punkten respektive handläggningsfel i sjätte punkten. Inverkanderekvisitet i sjätte punkten är kvalitativt och tar sikte på innehållet i domen, dvs. huruvida handläggningsfelet har haft inverkan på domen. I

¹⁶⁷ Lindskog 34 § 8.1.1 och 4.2.9.

¹⁶⁸ Heuman s. 607 ff.

¹⁶⁹ I SkmL 21 § första stycket första punkten stadgades att en skiljedom på parts talan skulle hävas ”i den mån” skiljemännen överskridit sitt uppdrag. Vid införandet av 34 § LSF valde lagstiftaren formuleringen att en skiljedom ”helt eller delvis” ska upphävas om skiljemännen har överskridit sitt uppdrag. Enligt prop. 1998/99:35 s. 235 och SOU 1994:81 s. 290 f. är inte någon förändring i sak avsedd genom omformuleringen.

¹⁷⁰ Heuman s. 607 ff. och s. 614.

andra punkten är rekvisitet däremot kvantitativt, vilket exempelvis innebär att en dom där skiljemännen har dömt utöver parternas yrkanden endast ska upphävas till den del det utdömda överskrider yrkandena.¹⁷¹

Till skillnad från vad som gäller det explicita inverkanekravet för handläggningsfel anser Lindskog att det vid uppdragsöverskridande endast bör råda i kombination med ett uppenbarhetskrav. Något långtgående generellt inverkanerekvisit ska således enligt hans uppfattning inte utläsas ur bestämmelsen. Däremot är det motiverat att en skiljedom inte upphävs ifall det är uppenbart att uppdragsöverskridandet inte har inverkat på utgången. Anledningen härtill är bland annat att klandergrunderna primärt inte syftar till att upprätthålla god ordning bland skiljemän, utan snarare att tillgodose parternas rättssäkerhetsintresse i viss mån. Ogiltighetsreglerna däremot skyddar allmänna intressen. Om skiljemännen har överskridit sitt uppdrag kan det visserligen anses skada rättssäkerheten även om det inte är visat att felet har påverkat utgången. Detta rättssäkerhetsintresse gör sig dock inte gällande om det är uppenbart att felet inte har inverkat på utgången.¹⁷²

Lindskogs och Heumans uppfattningar synes inte ligga alltför långt ifrån varandra, men deras åsikter tar delvis sikte på olika saker. Heuman betonar att det implicita kravet endast är tillämpligt i vissa situationer, primärt vid kvantitativa uppdragsöverskridanden. Enligt Lindskogs mening verkar det implicita inverkanerekvisitet inte enbart begränsas till kvantitativa uppdragsöverskridanden, men det ska däremot förenas med ett uppenbarhetskrav.

6.3.2 Förekomst i rättspraxis

Om man närmare studerar de klander mål som har bifallits på grunden uppdragsöverskridande det senaste decenniet kan man se att rätten i två av tre avgöranden har berört huruvida det aktuella felet har haft inverkan på utgången.¹⁷³ Det första är Svea hovrätts

¹⁷¹ Lindskog 34 § 4.2.9.

¹⁷² Lindskog 34 § 4.2.9.

¹⁷³ Under den undersökta tidsperioden har ytterligare ett mål vunnit bifall på denna grund, men detta mål lämnas här utan avseende eftersom det var en tredskodom som meddelades utan prövning i sak.

mål T 8016-04¹⁷⁴ där rätten i slutet av sina domskäl, efter att ha tagit ställning till om skiljemännen överskridit sitt uppdrag, anförde:

”Enligt hovrättens uppfattning har skiljenämnden överskridit sitt uppdrag genom att avslå [klagandens] yrkande på grunder som föll utanför yrkandet (jfr prop. 1998/99:35 s. 145). Detta får anses innebära att skiljenämnden gått utöver parternas yrkanden men också att nämnden har grundat sitt avgörande på omständigheter som inte underkastats skiljenämndens prövning. *Det kan tilläggas att felet har haft en direkt betydelse för utgången i den här delen av tvisten* och synes ha fört med sig att nämnden tagit ställning till bevisfrågor i den del av målet där i första hand [klaganden] inte ansett sig ha anledning att åberopa bevisning.”¹⁷⁵

Utan någon närmare motivering slog hovrätten således fast att uppdragsöverskridandet hade direkt betydelse för utgången. Det korta yttrandet väcker frågan varför rätten valde att ta ställning till felets samband med domslutet, trots att något uttryckligt inverkanerekvisit inte stadgas i lagtexten. Ansåg rätten att det fanns ett implicit krav på orsakssamband eller låg förklaringen i att det var en omständighet som klaganden hade anfört i sina grunder, såväl avseende förstahandsgrunden uppdragsöverskridande som andrahandsgrunden handläggningsfel? Av nämnda avgörande är det svårt att dra några säkra slutsatser annat än att det de facto var en fråga som rätten tog ställning till. I Svea hovrätts mål T 4548-08¹⁷⁶ några år senare blev inverkanerekvisitet däremot föremål för en mer utförlig redogörelse. Efter att rätten slagit fast att skiljenämnden överskridit sitt uppdrag anfördes:

”[Svaranden] har gjort gällande att ett uppdragsöverskridande i vart fall inte påverkat utgången i målet. Hovrätten gör i den delen följande överväganden. En tillämpning av *bestämmelsen om uppdragsöverskridande förutsätter inte, som den om handläggningsfel, att felet sannolikt har inverkat på utgången. Det anses dock finnas ett sådant krav*, bl.a. mot bakgrund av att ett undanröjande av

¹⁷⁴ Svea hovrätts dom 2005-11-03 i mål nr T 8016-04 (If Skadeförsäkring ./ Securitasbolagen). Refererat och analyserat beträffande en annan fråga under avsnitt 5.2.3 ovan.

¹⁷⁵ Författarens kursivering.

¹⁷⁶ Svea hovrätts dom 2009-12-01 i mål nr T 4548-08 (Systembolaget AB ./ V&S AB). Målet är även refererat under avsnitt 5.2.2 ovan där det behandlades rörande en annan fråga.

en skiljedom inte bör ske om man på förhand kan se att utgången inte skulle blivit en annan även om något uppdragsöverskridande inte förekommit (jfr Heuman, Skiljemannarätt, s. 609 ff.). Nämnden hade med sin bedömning aldrig anledning att pröva om hävningsrätten enligt allmänna rättsprinciper i och för sig skulle varit tillämplig på de förfaranden som föranlett [klagandens] hävningar. Det går därmed inte med säkerhet att säga hur en prövning skulle ha utfallit. Enligt hovrättens bedömning *kan det i vart fall inte uteslutas att felet har inverkat på utgången*. [Klagandens] talan om att skiljedomen helt ska upphävas ska alltså bifallas.¹⁷⁷

Hovrättens motivering är klart mer ingående än i föregående mål, men rättens ställningstagande är inte alldeles tydligt. Först uttalas samma ståndpunkt som lagtextens ordalydelse ger stöd för, att det vid uppdragsöverskridande till skillnad mot handläggningsfel inte krävs att felet sannolikt har inverkat på utgången. Med hänvisning till Heuman anför dock hovrätten direkt därefter att det ändå anses finnas ”ett sådant krav”, bland annat eftersom skiljedomar inte bör undanröjas om felet inte påverkat utgången. Rätten övergår sedan till att pröva om felet har inverkat på utgången och finner då att det inte säkert går att fastslå, men att det i vart fall inte kan uteslutas. De två inledande uttalandena är till synes motstridiga, men eftersom rätten väljer att pröva felets inverkan på utgången talar det med styrka för att hovrätten anser att det uppställs ett inverkanderekvisit även vid uppdragsöverskridande. Det närmare innehållet av ett sådant implicit inverkanderekvisit förefaller dock oklart.

Vad gäller frågan om vilket beviskrav som ska ställas på inverkanderekvisitet tyder hovrättens avgörande på att det är lägre än vid handläggningsfel. Som tidigare anförts (se avsnitt 6.2) är lagstiftarens avsikt att beviskravet vid handläggningsfel inte är uppfyllt bara för att det finns en beaktansvärd möjlighet att utgången skulle ha blivit en annan om felet inte förekommit. Som framgår av lagtexten måste felet sannolikt ha inverkat på utgången. I förevarande avgörande fann hovrätten att det inte gick att säga i vilken mån felet påverkade utgången, men att orsakssambandet i vart fall inte kunde uteslutas. Enligt min mening ligger beviskravet som hovrätten tillämpade, ”i vart fall inte uteslutas”, betydligt närmare det beviskrav som Lindskog förordar (se avsnitt

¹⁷⁷ Författarens kursivering.

6.3.1), än det som gäller vid handläggningsfel. Klaganden synes inte ha haft bevisbördan för att orsakssambandet skulle vara sannolikt utan det förefaller snarare som att domstolen ansåg det tillräckligt att konstatera att det inte var uteslutet att felet hade inverkan på utgången.

6.4 Slutsatser

Avsaknaden av vägledning från förarbeten och publicerade överrättsavgöranden gör det svårt att med säkerhet kunna fastställa huruvida det finns ett implicit inverkanderekvisit för klandergrunden uppdragsöverskridande samt hur strängt kravet i så fall är. Att uppdragsöverskridandets inverkan på utgången har varit föremål för prövning i senare års hovrättspraxis talar emellertid för att ett sådant krav uppställs i någon form. Ett inverkandekrav är enligt min mening även motiverat om man ser till ändamålen bakom klanderreglerna samt konsekvenserna av att skiljedomar upphävs. Som tidigare diskuterats riskerar många av skiljeförfarandets fördelar att urholkas om inte skiljedomar förblir slutgiltiga i största möjliga mån. Klanderreglerna är därför restriktivt utformade och upphävande av skiljedom kan endast bli aktuellt om allvarliga processuella fel har begåtts. Som Lindskog anfört är det i linje härmed svårt att se att rättssäkerhetsskäl talar för att en skiljedom ska kunna upphävas även när det är uppenbart att felet inte har inverkat på utgången. Även regeln om partiellt upphävande talar, som Heuman påpekar, för den restriktiva inställningen att upphävande endast ska ske i den mån uppdraget överskridits och detta förhållande således påverkat utgången.

Det går samtidigt inte att bortse ifrån lagstiftarens perspektiv och lagtextens utformning. I både lagtext och förarbeten har ett inverkanderekvisit endast kommit till uttryck beträffande klandergrunden handläggningsfel, medan det för övriga klandergrunder lyser med sin frånvaro. Det talar för att lagstiftaren inte avsåg att motsvarande inverkanderekvisit som återfinns för handläggningsfel ska gälla i övrigt, men det bör samtidigt inte utesluta ett lägre krav på orsakssamband mellan felet och utgången vid uppdragsöverskridande. Med tanke på att klandergrunden handläggningsfel är utformad som en generalklausul vore det snarast naturligt att denna förutsätter ett strängare inverkanderekvisit än de mer specifika klandergrunderna.

En sammanvägning av ovanstående talar för att det uppställs ett implicit inverkanderekvisit även vid uppdragsöverskridande, men att det är svagare jämfört med vad som gäller vid handläggningsfel. Vid uppdragsöverskridande bör det, såsom uttalats i praxis, följaktligen inte krävas att det är sannolikt att felet har inverkat på utgången, utan det är tillräckligt att ett orsakssamband inte kan uteslutas. Att ett konstaterat uppdragsöverskridande inte medför att skiljedomen upphävs torde således endast vara fallet om det kan uteslutas att felet har påverkat utgången i skiljedomen. En sådan ordning bör inte medföra att någon mer omfattande bevisning behöver förebringas eller att domstolen tvingas ta ställning till komplicerade materiella frågor, vilket är en risk om inverkanderekvisitet vore för strängt.

Även om doktrin och praxis tyder på att det uppställs ett implicit inverkanderekvisit vid uppdragsöverskridande kan rättsläget inte betraktas som helt klart, i vart fall inte när det gäller kravets närmare innehåll och omfattning. Ett inverkanderekvisit i enlighet med vad som anförts får anses motiverat eftersom det bidrar till att skiljedomar inte upphävs i onödan, utan att det för den skull tynger klanderprocesserna med omfattande bevisning eller att det görs avkall på rättssäkerhetsskäl. För att undanröja rådande ovisshet vore det önskvärt med ett klagörande ställningstagande i rättspraxis eller möjligen från lagstiftningshåll, särskilt med hänsyn till att uppdragsöverskridande är en av de klandergrunder som allra oftast blir föremål för prövning.

7 Sammanfattande slutsatser

Hur ogiltighets- och klanderreglerna i LSF tillämpas är av stor praktisk betydelse för parter och skiljemän i framtida, pågående eller avslutade skiljeförfaranden, men även lagstiftaren har ett intresse av att tvistelösningsformen tillämpas på avsett sätt. Reglerna påverkar allt ifrån vilka frågor skiljemännen får pröva till i vilken utsträckning skiljeförfarande förblir ett eninstansförfarande och om en skiljedom kan upphävas när ett fel har begåtts. Å ena sidan riskerar en alltför restriktiv tillämpning av reglerna att leda till stötande resultat ur ett rättssäkerhetsperspektiv, där även skiljedomar som är behäftade med betydande fel förblir gällande och kan verkställas med myndighets hjälp. Om skiljedomar å andra sidan upphävs alltför lättvindigt undermineras många av skälen till att välja skiljeförfarande istället för allmän domstol.

Undersökningen av samtliga klandrade skiljedomar under perioden 1999–2009 visar flera saker. Först kan det konstateras att Svea hovrätt står för prövningen av de allra flesta klandermålen, vilket i kombination med att Högsta domstolen endast har tagit upp ett fåtal mål gör Svea hovrätt till den huvudsakliga praxisbildaren på området. I motsats till vad som framförts i lagmotiven finner jag att det de lege ferenda finns skäl att göra Svea hovrätt till exklusivt forum för klandermål på motsvarande sätt som idag gäller vid verkställighet av utländska skiljedomar. Vidare visar undersökningen att en betydande del av de 89 klandermål som har prövats var ogrundade och att det på förhand var uppenbart att de inte skulle vinna bifall. De negativa konsekvenserna av detta bedömer jag emellertid som så begränsade att behovet av några särskilda åtgärder inte gör sig gällande.

Om man bortser från de uppenbart ogrundade klandermålen tyder undersökningen på att domstolarna överlag intagit en relativt välavvägd inställning till att upphäva skiljedomar. Utgångspunkten är restriktivitet, men i en inte obetydlig del av de fall där formella fel förekommit har klandertalan bifallits. När det gäller fördelningen mellan de olika ogiltighets- och klandergrunderna är det tydligt att uppdragsöverskridande och handläggningssfel är de praktiskt mest viktiga grunderna; de är återopade klart mest sett till både totala antalet mål och antalet bifallna mål.

Närmare studier av rättspraxis beträffande klandergrunderna uppdragsöverskridande och handläggningsfel tyder på att domstolarna visar stor respekt för partsautonomin men har en klart mer restriktiv inställning till upphävande till följd av andra typer av fel. Praxis ger uttryck för att det är viktigt att skiljemännen följer parternas instruktioner och att de inte går utanför ramarna för prövningen, vilka bestäms av hur parterna utformar och utför sin talan. Det krävs i dessa fall inte att skiljemännen gör någon större överträdelse för att skiljedomen ska kunna upphävas. Så länge skiljemännen håller sig inom sitt uppdrag och parternas överenskommelser får de däremot anses ha tämligen stor frihet i sin prövning. Praxis visar nämligen på att det vid andra typer av fel krävs att det är fråga om betydande processuella fel för att en skiljedom ska upphävas.

Vid handläggningsfel följer ett uttryckligt krav av lagtexten att felet sannolikt ska ha inverkat på utgången för att det ska kunna ligga till grund för upphävande. Något motsvarande explicit inverkanderekvisit finns inte vid uppdragsöverskridande. Med stöd av hovrättspraxis och doktrin menar jag dock att det sannolikt uppställs ett sådant implicit krav. Detta implicita inverkanderekvisit synes dock vara svagare än det lagstadgade och definieras negativt genom att en skiljedom inte ska upphävas om det är uteslutet att uppdragsöverskridandet har inverkat på utgången. Ett sådant krav ligger enligt min mening i linje med syftet bakom bestämmelsen om uppdragsöverskridande. Särskilt mot bakgrund av att denna klandergrund är av stor praktisk betydelse anser jag att det finns skäl att i praxis eller genom lagstiftning undanröja den ovisshet som råder avseende det implicita inverkanderekvisitets innehåll och omfattning.

Uppsatsen har belyst ett antal situationer där klanderreglernas utformning och tillämpning kan ifrågasättas. Vissa förändringar är därigenom motiverade för att på bästa sätt tjäna reglernas bakomliggande syfte. Likväl bör det avslutningsvis framhållas att klanderinstitutet i svensk skiljemannarätt överlag synes fungera väl genom att utgöra en säkerhetsventil när allvarliga fel har begåtts, utan att det för den skull åsidosätter partsautonomin och principen om skiljedomars slutgiltighet.

Källförteckning

Offentligt tryck

Proposition 1998/99:35. *Ny lag om skiljeförfarande.*

Proposition 2004/05:131. *En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol.*

SOU 1994:81. *Ny lag om skiljeförfarande.* Delbetänkande av Skiljedomsutredningen.

SOU 1995:65. *Näringslivets tvistelösning.* Slutbetänkande av Skiljedomsutredningen.

Ds 2009:38. *Myndigheternas skrivregler.*

NJA II 1929 nr 1. *Ny lagstiftning om skiljemän.*

Litteratur

Bergman, L., *Trendigt att tala om tid och pengar*, Dagens Juridik 2009-11-17.

Bolding, P. O., *Skiljedom – Studier i rättspraxis beträffande svensk skiljedoms giltighet och verkställbarhet*, P. A. Norstedt & Söners förlag 1962.

Born, G. B., *International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International 2009.

Calissendorff, G., *Jura novit curia i internationella skiljeförfaranden i Sverige*, JT 1995/96 s. 141–149.

Cars, T., *Lagen om skiljeförfarande – En kommentar*, 3 uppl., Fakta info direkt 2001.

De Ly, F., *Comment: Comparative observations on arbitral awards and setting aside. I: The Swedish Arbitration Act of 1999, Five Years On – A Critical Review of Strengths and Weaknesses*. Heuman, L., Jarvin, S. (red.), JurisNet 2006, s. 505–516.

Edelstam, H., *Offentlighet och sekretess i rättegång – Principen om förhandlingsoffentlighet*, Norstedts Juridik 2001.

- Ekelöf, P. O., Boman, R., *Rättegång II*, 8 uppl., Norstedts Juridik 1996 (Cit: Rättegång II).
- Ekelöf, P. O., Edelstam, H., Boman, R., *Rättegång V*, 7 uppl., Norstedts Juridik 1998 (Cit: Rättegång V).
- Ekelöf, P. O., Edelstam, H., *Rättsmedlen*, 12 uppl., Iustus Förlag 2008 (Cit: Rättsmedlen).
- Fitger, P., *Rättegångsbalken – en kommentar på internet*, Zeteo/Norstedts Juridik 2010.
- Hassler, Å., Cars, T., *Skiljeförfarande*, 2 uppl., Norstedts Förlag 1989.
- Heuman, L., *Current Issues in Swedish Arbitration*, Juristförlaget and Kluwer Law 1990 (Cit: Swedish Arbitration).
- Heuman, L., *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister – Del II*, JT 1989/90 s. 233–270 (Cit: Editions-förelägganden).
- Heuman, L., *Kan ett utomstående rättssubjekt träda in i eller tvingas in i ett pågående skiljeförfarande?*, JT 2003/04 s. 146–166 (Cit: Utomstående rättssubjekt).
- Heuman, L., *Skiljemannarätt*, Norstedts Juridik 1999 (Cit: Heuman).
- Hobér, K., *Essays on International Arbitration*, JurisNet 2006.
- Jarvin, S., *Engelska överhuset finner att skiljemäns felaktiga rättstillämpning inte utgör uppdragsöverskridande och fastställer den materiellt oriktiga skiljedomen*, JT 2006/07 s. 199–212 (Cit: Jarvin).
- Jarvin, S., *Sekretess i svenska och internationella skiljeförfaranden*, JT 1996/97 s. 149–170 (Cit: Sekretess i skiljeförfaranden).
- Lindell, B., *Alternativ tvistelösning – särskilt medling och skiljeförfarande*, Iustus Förlag 2000 (Cit: Lindell).
- Lindell, B., *Civilprocessen*, 2 uppl., Iustus Förlag 2003 (Cit: Civilprocessen).
- Lindskog, S., *Skiljeförfarande – en kommentar på internet*, 2 uppl., Zeteo/Norstedts Juridik 2008.

- Madsen, F., *Commercial Arbitration in Sweden*, 2 uppl., Oxford University Press 2006
(Cit: Madsen).
- Madsen, F., *Skiljeförfarande i Sverige*, 2 uppl., Jure Förlag 2009 (Cit: Skiljeförfarande i Sverige).
- Moses, M., *Party Agreements to Expand Judicial Review of Arbitral Awards*, *Journal of International Arbitration* 2003 Vol. 20:3 s. 315–323.
- Nordenson, U. K., *Arbitration in Sweden*, SvJT 1977 s. 714–718.
- Oldenstam, R., Andersson, F., Monell, C., *Guide till kommersiell tvistelösning – Tvistelösningsmetoder och klausuler i svenska och internationella avtal*, Mannheimer Swartling 2010 (Cit: Oldenstam m.fl.).
- Olsson, B., Kvant, J., *Lagen om skiljeförfarande – En kommentar*, Norstedts Juridik 2000.
- Ramberg, J., *Affärstvister och konfliktlösning*, Industrilitteratur 2006 (Cit: Affärstvister och konfliktlösning).
- Ramberg, J., *Skiljedom eller dom? Om effektivitet och rättssäkerhet i dömande verksamhet*, JT 1997/98 s. 627–639 (Cit: Ramberg).
- Rubins, N., *Observation regarding "The CME v. Czech Republic case"*, *Stockholm Arbitration Review* 2003:2 s. 195–215.
- Schöldström, P., *The Arbitrator's Mandate – A Comparative Study of Relationships in Commercial Arbitration under the Laws of England, Germany, Sweden and Switzerland*, Jure 1998.
- Skog, E., *En undersökning av Svea hovrätts mål om ogiltighet och klander av skiljedomar under tidsperioden 1987–1997*, JT 1999/00 s. 677–689.
- Soltysinski, S., Olechowski, M., *Observation regarding "The CME v. Czech Republic case"*, *Stockholm Arbitration Review* 2003:2 s. 215–242.
- Welamson, L., *Rättegång VI*, 3 uppl., Norstedts Juridik 1994.

Wiwen-Nilsson, T., *Observation regarding "The CME v. Czech Republic case"*,
Stockholm Arbitration Review 2003:2 s. 250–259.

Zaiwalla, S., *Challenging Arbitral Awards: Finality is Good but Justice is Better*,
Journal of International Arbitration 2003 Vol. 20:2 s. 199–204.

Internetkällor

1976 - *UNCITRAL Arbitration Rules*, läst 2010-04-09 på UNCITRAL:s hemsida
http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1976Arbitration_rules.html (Cit: UNCITRAL 1976).

1985 - *UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration, with amendments as adopted in 2006*, läst 2010-04-09 på UNCITRAL:s hemsida
http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration.html (Cit: UNCITRAL 1985).

Övriga källor

ICC Rules of Arbitration, International Chamber of Commerce – International Court of Arbitration, ikraftträdde 1998-01-01 (Cit: ICC:s skiljedomsregler).

SCC Statistical Report 2009, Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut 2010
(Cit: SCC Statistical Report 2009).

Skiljedomsregler, Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut, ikraftträdde 2010-01-01 (Cit: SCC:s skiljedomsregler).

Rättspraxis

NJA 1937 s. 120

NJA 1941 s. 468

NJA 1965 s. 384

NJA 1980 s. 352

NJA 1996 s. 52

NJA 1998 s. 189

NJA 1998 s. 278

NJA 2000 s. 538

NJA 2007 s. 841

NJA 2009 s. 128

RH 1987:121

RH 2003:55

RH 2009:55

Hovrätten över Skåne och Blekinge mål nr T 336-08 (2009-03-11)

Svea hovrätts mål nr T 6211-01 (2002-07-25)

Svea hovrätts mål nr T 1042-03 (2003-10-13)

Svea hovrätts mål nr T 4390-04 (2005-09-12)

Svea hovrätts mål nr T 8016-04 (2005-11-03)

Svea hovrätts mål nr T 6072-06 (2006-09-08)

Svea hovrätts mål nr T 4683-06 (2007-01-08)

Svea hovrätts mål nr T 3108-06 (2007-12-17)

Svea hovrätts mål nr T 5398-05 (2008-03-20)

Svea hovrätts mål nr T 4548-08 (2009-12-01)

EG-domstolens dom C-126/97 (1999-06-01)

En förteckning över samtliga klanderdomar som ingår i undersökningen återfinns i Bilaga 1.

Bilaga 1: Sammanställning över undersökta klanderdomar

Mål som vunnit bifall är markerade med asterisk () efter målnumret. Bifall genom tredskodom är markerade med ytterligare en asterisk (**) efter målnumret.*

Högsta domstolen	2009-05-04	T 980-06	
2009-03-31	T 4387-07	2009-04-07	T 58-08
2007-11-19	T 2448-06 *	2009-03-09	T 7087-08 **
2002-07-03	T 2707-01	2008-12-10	T 10321-06
2000-10-27	T 1881-99	2008-11-28	T 745-06
		2008-11-07	T 9137-07
		2008-08-25	T 1926-07
Göta hovrätt		2008-04-23	T 1803-07
2005-01-26	T 2116-04	2008-04-01	T 1132-08
2004-08-24	T 2658-03	2008-03-20	T 5398-05
2003-07-03	T 33-02	2008-02-07	T 139-07
		2008-01-17	T 3473-07
Hovrätten över Skåne och Blekinge		2007-12-17	T 3108-06 *
2009-03-11	T 336-08	2007-02-16	T 1649-04
2008-04-16	T 734-08	2007-01-19	T 5208-05
		2007-01-08	T 4683-06
Hovrätten för Västra Sverige		2006-12-07	T 5044-04
2008-06-25	T 4338-07	2006-09-21	T 8890-05
2005-09-30	T 4805-03	2006-09-08	T 6072-06
2003-12-29	T 4366-02	2006-06-09	T 1526-05
2001-06-25	T 1250-00	2006-05-31	T 7680-05 *
		2006-05-05	T 6875-04
Svea hovrätt		2006-05-02	T 2956/2960-05
2009-12-01	T 4548-08 *	2006-01-19	T 92-04
2009-08-28	T 1648-08	2006-01-03	T 6716-04
2009-05-18	T 754-09		

2005-12-19	T 1388-04	2002-07-25	T 6211-01
2005-12-14	T 5863-04	2002-06-20	T 3863-01
2005-11-15	T 2277-04 *	2002-05-16	T 4496-01
2005-11-03	T 8016-04 *	2001-11-15	T 677-09
2005-10-20	Ö 6441-05 **	2001-05-07	T 1582-01
2005-09-12	T 4390-04 *	2001-04-20	T 2217-01
2005-06-15	T 525-03	2001-04-18	T 1585-01
2005-05-04	T 6730-03	2001-03-29	T 5781-00
2005-03-15	T 5043-04	2001-02-14	T 2671-00
2005-02-28	T 1038-05	2000-05-18	T 8090-99
2005-02-21	T 1164-03	2000-05-17	T 9224-99-79
2004-12-30	T 3488-03	2000-02-01	T 163-98
2004-12-08	T 7798-00	1999-02-14	T 1042-97
2004-11-08	T 5112-03	1999-07-09	T 3044-99
2004-10-14	T 4162-03	1999-03-22	T 738-98-76
2004-08-27	T 7866-02	1999-03-12	T 1493-97
2004-05-25	T 1361-02		
2004-05-13	T 246-02		
2004-05-11	T 11006-02		
2004-04-30	T 1249-03		
2004-04-21	T 7483-02		
2004-04-16	T 6605-03		
2004-03-10	T 7948-02		
2004-02-19	T 7627-01		
2003-11-21	T 823-03		
2003-10-31	T 9673-02		
2003-10-13	T 1042-03		
2003-06-24	T 1015-03		
2003-05-15	T 8735-01		
2003-01-10	T 8032-00		
2002-11-08	T 7303-01		
2002-09-16	T 6588-01-79		